

In dit nummer

32

Wel en wee in de zeevogelkolonie

Watervogels tijdens de winter
2017/2018

Europese Vogelrichtlijn: resultaten
Vlaamse rapportage 2019

Nieuwe Vogelatlas neemt
vliegende start

Bruine kiekendieven op
Antwerpen-Linkeroever

Monitoring, tellen, inventariseren, rapporteren en vrijwilligers. Het zijn sleutelwoorden die ook in deze nieuwsbrief vaak terugkomen. Maar tegelijkertijd is het een gevarieerd nummer geworden. Het zeevogelteam op het INBO nam het initiatief voor een nieuwe rubriek die dieper ingaat op het leven van kolonievogels. In dit nummer kom je te weten waarom bepaalde soorten in kolonieverband broeden en hoe het gesteld is met een aantal typische koloniebroeders in Vlaanderen, zoals meeuwen en sterns.

Terwijl een aantal van onze kolonievogels al lang vertrokken zijn naar het warme Afrika, kwamen de voorbije maanden weer vele tienduizenden watervogels naar Vlaanderen om er de winter door te brengen. Dat betekent automatisch weer heel wat telwerk voor ons netwerk van enthousiaste watervogeltellers. Wat al die tellingen opgeleverd hebben voor het winterhalfjaar 2017/18 wordt uitgebreid toegelicht in een tweede bijdrage. Voor veel soorten bleek het om een uitstekende winter te gaan, niet in het minst omwille van de zeer natte omstandigheden. Watervogels houden nu eenmaal van veel water...

Het verzamelde cijfermateriaal van projecten zoals de watervogeltellingen vond dit jaar ook zijn weg richting Europese Commissie, zoals je kunt lezen in deze nieuwsbrief. Om de zes jaar dienen alle lidstaten van de Europese Unie (EU) te rapporteren over de 'staat van instandhouding' van de vogelpopulaties op hun grondgebied. Voor Vlaanderen gebeurt dit gezamenlijk door het Agentschap Natuur en Bos en het Instituut voor Natuur – en Bosonderzoek. Het is telkens een hele klus om de beschikbare informatie over verspreiding, populatiegroottes en trends van alle vogelsoorten te bundelen en samen te vatten in grote tabellen en lange vragenlijsten. Maar het resultaat levert ons wel heel wat boeiende inzichten op in de meest recente populatie-ontwikkelingen, niet alleen op Vlaams maar ook op Europees niveau. Alle nationale rapporten worden immers gebundeld tot een overzicht van de status van vogelpopulaties in de hele EU. Voor een onderbouwde evaluatie van het Europees natuurbeleid – en de Vogelrichtlijn in het bijzonder – is dit onmisbare informatie.

De rapportage voor Europa heeft ons ook geleerd dat we van bepaalde vogelsoorten helaas onvolledige of gedateerde kennis hebben over hun verspreiding en aantallen in Vlaanderen. Dit was een belangrijk argument om dit jaar te starten met wat het grootste vogelproject voor de komende jaren zal worden: een nieuwe Vogelatlas! En dat exact 20 jaar na het verschijnen van de Vlaamse broedvogelatlas 2000-2002. Net als toen hebben INBO, Natuurpunt en Likona de handen in elkaar geslagen om van dit project een groot succes te maken. Hoe dat allemaal in zijn werk gaat, wordt bondig toegelicht in één van de bijdragen van deze nieuwsbrief en op de website www.vogelatlas.be. Als het aantal medewerkers dat zich reeds heeft aangemeld als maatstaf wordt genomen, dan lijkt er nu al sprake van een vliegende start van het project!

Editoriaal

Wel en Wee in de Zeevogelkolonie

Wouter Courtens, Marc Van de walle, Nicolas Vanermen, Hilbran Verstraete & Eric W.M. Stienen

Kolonie grote stern - Yves Adams/Vilda

Bij het horen van het woord 'zeevogelkolonie' wordt vaak gedacht aan steile kliffen vol zwart-witte alkachtigen, naar guano geurende rotsen met Jan-van-genten en door de wind voortgejaagde albatrossen op weg naar hun jong op een onherbergzaam eiland in een stormachtige oceaan. De zeevogelkolonies in de Lage Landen bevinden zich misschien op iets minder tot de verbeelding sprekende plekken, maar de vogels zijn daarom niet minder interessant! Naast onderzoek op zee (waarover je alles kan lezen in de Vogelnieuws-reeks 'Zeevogel uit het sop gelicht') doet het zeevogelteam van het INBO ook flink wat onderzoek op het land in kolonies in België en het zuiden van

Nederland (Nederlandse Deltagebied). In deze nieuwe reeks belichten we de ecologie van deze uiterst boeiende groep vogels. Het wordt een mix van eigen onderzoeksresultaten met af en toe een zijspiongetje naar een interessant aspect of weetje in een meer internationale context of een streepje theorie. In deze eerste aflevering komen de algemene ecologie en de toestand van de Belgische populaties aan bod. Gaandeweg zullen we dieper inzoomen op allerlei aspecten zoals broedsucces, voedselkeuze of (trek)gedrag bij de verschillende soorten waarbij we ook geregeld even de grens zullen oversteken.

Wat maakt een vogel een zeevogel?

Een zeevogel is een ‘vogelsoort aangepast aan het leven in het mariene milieu’. Er is geen éénduidige definitie en bijgevolg ook geen vaste afbakening van welke vogels nu precies ‘echte’ zeevogels zijn. Algemeen wordt gesteld dat de *Sphenisciformes* (pinguïns in de volksmond), *Procellariiformes* (buisnavigatoren of stormvogelachtigen: albatrossen, stormvogeltjes, pijlstormvogels etc.) en een aantal groepen binnen de *Pelicaniformes* (pelikanen, fregatvogels, jan-van-genten en aalscholvers) en de *Charadriiformes* (sterns, meeuwen, jagers en alkachtigen) onder deze noemer vallen (Schreiber & Burger 2002). Hoewel er tussen de groepen grote verschillen zijn in levenswijze, gedrag en fysiologie, kan dikwijls een sterk convergente evolutie worden vastgesteld doordat ze alle aan dezelfde omstandigheden worden blootgesteld en op vergelijkbare voedselbronnen zijn aangewezen.

Zeevogels worden gekenmerkt door een hoge adulte overlevingskans waardoor ze erg oud kunnen worden, pas op relatief late leeftijd beginnen te broeden en weinig jongen per broedsel voortbrengen. Het zijn met andere woorden notoire K-strategen. Hier tegenover staan r-strategen zoals pimpelmezen *Cyanistes caeruleus* die kort leven en jaarlijks meerdere broedsels met telkens een heleboel jongen kunnen hebben. Vaak komen zeevogels alleen aan land om te broeden en brengen ze de rest van hun tijd op zeeën en oceanen door. De meeste soorten voeden zich bijgevolg uitsluitend in het mariene milieu (hoewel ook daarop uitzonderingen zijn). Sommige zijn gespecialiseerd in krill of slechts enkele soorten vissen, terwijl andere eerder generalisten zijn. Veel zeevogels staan gekend om hun lange trektochten. Noordse sterns *Sterna paradisaea* bijvoorbeeld, ondernemen de langste tochten van alle levende wezens (zie hiervoor bijvoorbeeld Fijn et al. 2013). Al deze boeiende aspecten van het zeevogellevens worden later in deze Vogelnieuws-reeks uitgediept.

Wat is een kolonie en waarom er (niet) in te broeden?

Veel zeevogels komen maar in één bepaalde periode van het jaar aan land: tijdens de broedperiode. De kolonie is dan ook de plek waar al het gedrag gerelateerd aan broeden (verdedigen van het territorium, baltsen, eieren leggen en kuikens grootbrengen) zich afspeelt. Broedende zeevogels zijn wat men noemt ‘central place foragers’: ze vliegen heen en weer tussen een centrale plek (de kolonie) en hun foerageergebied (de zee), in foerageerafstand beperkt door de noodzaak om met voldoende regelmaat voedsel naar hun kuikens te brengen.

Een zeevogelkolonie is ‘een groep zeevogels die dicht bij elkaar nestelt, een gemeenschappelijke communicatie erop nahoudt en buiten de nestlocatie voedsel zoekt’ (Coulson 2002). De afstand tussen de nesten varieert van enkele tientallen centimeters tot een paar meter, maar bedraagt bij sommigen soorten tot 100 m of meer (gekende voorbeelden zijn de grote albatrossen, maar dit is bijvoorbeeld ook het geval bij kleine kokmeeuwen *Croicocephalus philadelphia*). De aantallen kunnen variëren van enkele paren tot vele miljoenen (Jovani et al. 2016). Wereldwijd broedt ongeveer 13 % van alle vogelsoorten in kolonies, maar zeevogels spannen de kroon: maar liefst 95 % van alle zeevogels nestelt in een kolonie (Wittenberger & Hunt 1985).

Kolonie grote stern op het Sternenschiereiland te Zeebrugge - Yves Adams/Vilda

Er bestaan verschillende theorieën over waarom zeevogels zo vaak in kolonies broeden (Coulson 2002). Eén van de oudste stelt dat ze het doen omdat er een tekort is aan geschikte nestplaatsen. Voor grote pijlstormvogel *Ardenna gravis* houdt deze theorie bijvoorbeeld steek. De soort broedt met zo'n 8 miljoen paar op twee geïsoleerde kleine eilandjes midden in de Atlantische Oceaan. Voor de meeste soorten gaat dit echter niet op en zijn veel ogenschijnlijk geschikte plekken niet bezet. Een tweede vaak gehoorde theorie is dat koloniebroeden is ontstaan als afweer tegen predatoren. Een predator verjaagt zijn soortgenoten uit zijn (voedsel)territorium waardoor het aantal predatoren beperkt wordt. Veel zeevogels broeden bovendien erg synchroon waardoor er een heleboel jongen (prooien) op hetzelfde moment zijn. Daardoor wordt

de kans dat een bepaald jong wordt gedood door een predator dus kleiner. Het broeden in hoge dichtheden biedt bovendien een soort bufferwerking tegen landroofdieren, waarbij vooral de vogels in de rand last hebben van predatie en deze in de kern (vaak de meest ervaren individuen) grotendeels gespaard blijven. Ook het aanvallend gedrag van bijvoorbeeld visdieven *Sterna hirundo* en kleine mantelmeeuwen *Larus fuscus* - met frequente stootduiken naar predatoren - kunnen deze op een afstand houden. Een kolonie kan volgens een derde theorie worden beschouwd als een 'informatie-centrum'. Dit houdt in dat vogels die succesvol waren in het opsporen van een goed foerageergebied deze info doorgeven aan de koloniegenoten, die op hun beurt naar het gunstige foerageergebied kunnen vliegen.

Direct bewijs dat deze theorie steek houdt is moeilijk te verzamelen, maar wat bijvoorbeeld wel vaak wordt vastgesteld is dat wanneer een zeevogel vertrekt op voedseltocht, deze gevolgd wordt door soortgenoten. Dit is wel eens het 'leaving the party-syndroom' genoemd (Coulson 2002). Iets soortgelijks wordt vaak op zee gezien wanneer meeuwen elkaar volgen richting een vissersboot waar visafval overboord wordt gezet. Als je het tumult van de honderden schrokken meeuwen en andere zeevogels achter zo'n boot ziet, is 'going to the party-syndroom' eigenlijk een betere benaming ...

Vissersboten die hun vangst aan het verwerken zijn trekken soms honderden tot duizenden meeuwen aan. Vaak zijn op zee 'lijntjes' meeuwen te zien die elkaar volgen naar deze abundante voedselbronnen (Yves Adams/Vilda).

Gemengde kolonie alk Alca torda en zeekoet Uria aalge op de Farne Islands, Groot-Brittannië (Yves Adams/Vilda).

Er zijn natuurlijk ook enkele nadelen verbonden aan het broeden in kolonies. Meer soortgenoten in de buurt leidt tot een sterkere competitie voor voedsel. Dit wordt enigszins gecompenseerd doordat veel soorten een relatief grote foerageerradius (50 km en meer) hebben (Jovani et al. 2016) en kolonies zich dikwijls nabij zeer voedselrijke plekken bevinden. Met velen opeengepakt zitten zorgt ook voor een gemakkelijkere overdracht van ziektes en parasieten. Bovendien worden predatoren aangetrokken door de grote aantallen 'prooien' (maar zie hoger). Niettemin zijn er voor zeevogels duidelijk meer voor- dan nadelen aan het koloniebroeden, anders zouden ze het eenvoudigweg niet doen.

Voor onderzoekers is een kolonie de gedroomde plek om het gedrag van zeevogels te bestuderen (behalve als die zich op een steile rotsklif bevindt natuurlijk). De meeste Belgische en Nederlandse zeevogelkolonies bevinden zich gelukkig op relatief makkelijk bereikbare (schier)eilanden of op daken van gebouwen. Door een schuilhut of camera aan de rand ervan neer te zetten, kan je onder meer observeren welk voedsel naar de kuikens wordt gebracht en hoe interacties tussen adulte vogels en/of kuikens verlopen.

In een broedkolonie kan legselgrootte, broedsucces en kuikenconditie relatief gemakkelijk worden opgevolgd. De voorbije jaren nam de technologie van het zenderen van zeevogels een hoge vlucht, ook voor het aanbrengen van satelliet- of gps-zenders is de kolonie een ideale locatie (zie komende afleveringen).

De hoofdrolspelers in deze reeks

'Onze' zeevogelkolonies bevinden zich hoofdzakelijk op weinig idyllische locaties (maar dat is natuurlijk smaakafhankelijk) zoals havens of door de mens gecreëerde eilandjes. Zeevogels die in België in kolonies broed(d)en zijn grote stern *Thalasseus sandvicensis*, visdief, dwergstern *Sternula albifrons*, kleine mantel- en zilvermeeuw *Larus argentatus*. Daarnaast zijn er nog enkele bij ons heel zeldzame zeevogels zoals grote mantelmeeuw *Larus marinus* (één broedgeval in 2004, zie Vercruyjsse et al. 2006), geelpootmeeuw *Larus michahellis* (jaarlijks 1 of 2 broedgevallen tussen 2002 en 2010) en Dougalls stern *Sterna dougallii* (een gemengd broedgeval met een hybride visdief x Dougalls stern in 2007, zie Courtens et al. 2008). Ook storm- *Larus canus*, kok- *Croicocephalus ridibundus*

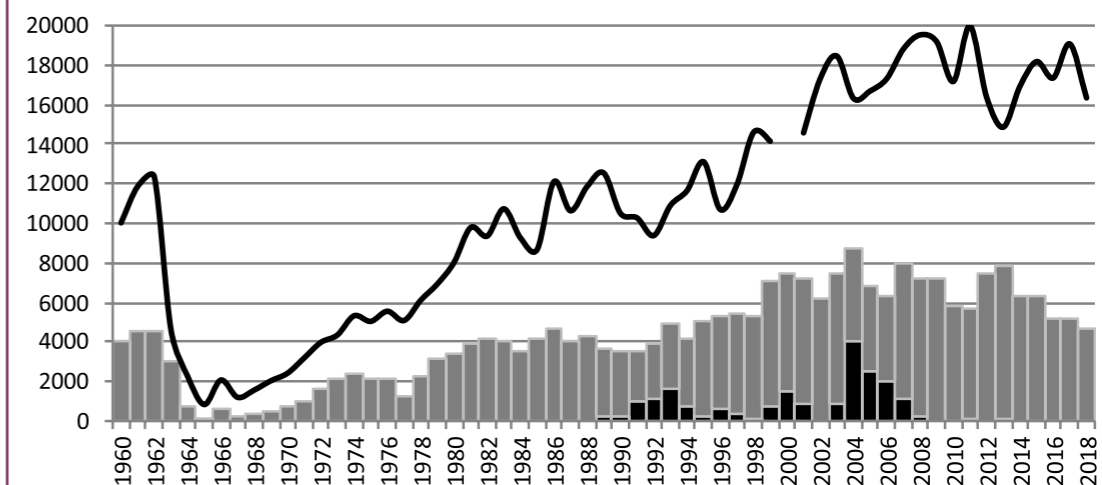
Gemengde kolonie zeekoet en drieteenmeeuw *Rissa tridactyla* op een minder toegankelijke plek (Yves Adams/Vilda).

en zwartkopmeeuwen *Ichthyaetus melanocephalus* broeden in kolonies, soms aan de kust, maar meestal in het binnenland. Ze zullen in de volgende bijdragen af en toe aan bod komen, maar geen hoofdrol vertolken. Het INBO doet in Vlaanderen veel onderzoek naar de broed- en voedsel-ecologie van kleine mantel- en zilvermeeuw (in samenwerking met o.a. UGent en UA), visdief en grote stern. Naar de laatste twee soorten liep van 2009 tot en met 2018 bovendien een intensieve studie in het Nederlandse Deltagebied (samen met o.a. de Nederlandse collega's van Bureau Waardenburg en Deltamilieu Projecten). De resultaten hiervan zullen in de komende nummers regelmatig worden aangehaald. Meer info over het wel en wee van zeevogels in de haven van Zeebrugge vind je o.a. in Stienen et al. (2016 & 2019).

GROTE STERN - *THALASSEUS SANDVICENSIS*

Een meer typische kolonievogel dan de grote stern kan je je moeilijk voorstellen. De nesten liggen gemiddeld amper 30 cm uit elkaar, net zover dat de eigenaars elkaar met de snaveltoppen kunnen raken. Dit maakt dat er op de oppervlakte van een doorsnee Vlaamse huiskamer al snel enkele honderden legsels passen! Ze broeden bijna uitsluitend in de buurt van kokmeeuwen, bij voorkeur op eilandjes met open, zandige vlaktes en schaarse pioniervegetatie. Omdat er vrij veel uitwisseling is tussen kolonies, wordt er vaak gesproken over de 'Delta-populatie' van grote stern (waartoe ook de kolonie van Zeebrugge behoorde) dewelke jaarlijks grofweg ongeveer 40 % van de volledige Nederlands-Belgische populatie uitmaakt (Figuur 1).

De Delta-populatie kende, net als in de rest van Nederland, een heel sterke terugval in de jaren '60 als gevolg van de vervuiling van de kustwateren met chloorkoolwaterstoffen (Brenninkmeijer & Stienen 1992). Daarna volgde een geleidelijk herstel met sinds eind jaren '90 6000-8000 broedparen in de Delta. De laatste jaren lijkt zich evenwel opnieuw een dalende trend te hebben ingezet. Een paar grote sterns vestigden zich in 1988 voor het eerst in België, in de westelijke voorhaven van Zeebrugge. In de jaren daarna kwamen hier jaarlijks enkele tientallen tot honderden paren tot broeden, met een maximum van 1650 koppels in 1993. In 2004 verhuisde de kolonie naar het Sternenschiereiland tegen de oostelijke strekdam van de Zeebrugse haven, waarbij in dat jaar maar liefst 4067 paren werden geteld. Tot 2007 bleef een mooie broedkolonie aanwezig tot de komst van vos in 2008 ervoor zorgde dat deze soort het gebied verliet, op enkele hardleerse individuen na.

Figuur 1. Aantalsverloop van de totale populatie grote stern in Nederland en België samen (zwarte lijn), in Zeebrugge (zwarte balkjes) en de rest van de Delta-populatie (grijze balkjes).

Grote sterns broeden vaak op snavelafstand van elkaar, Sternenschiereiland te Zeebrugge (Yves Adams/Vilda).

Van 2009 tot 2018 onderzocht het INBO de effectiviteit van de natuurcompensatiemaatregelen voor de uitbreiding van de haven van Rotterdam (de zogenaamde Tweede Maasvlakte) op de populaties grote stern en visdief. In de kolonie van het Scheelhoekreservaat in Goeree-Overflakkee (51°49'NB, 04°04'OL) werd het meest onderzoek gedaan. Daarnaast was er in sommige jaren een kolonie grote Sterns gevestigd op Markenje (51°48'NB, 03°58'OL), een eiland in het Grevelingenmeer. Het totaal aantal broedparen in deze kolonies bedroeg in de meeste jaren 2000-5000 met als maximum 5333 in 2013.

VISDIEF - *STERNA HIRUNDO*

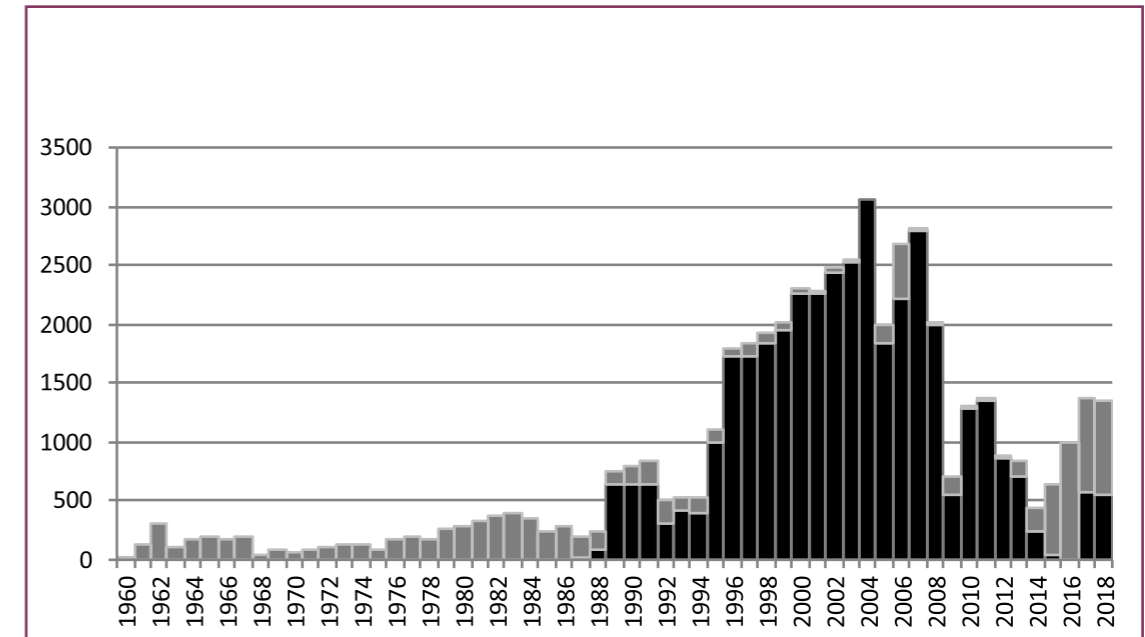
Een visdiefkolonie ziet er behoorlijk anders uit dan die van grote stern. Er is dikwijls veel meer vegetatie aanwezig, de nesten liggen meestal enkele meters uit elkaar en, nadeliger voor de onderzoeker, visdieven zijn veel agressiever dan grote sterns.

Kolonie visdief op een eilandje in de Spuikom van Oostende (Yves Adams/Vilda).

Deze laatste zijn 'doetjes' die gewoon opvliegen en boven de kolonie blijven cirkelen tijdens een telling van de nesten. Visdieven daarentegen durven wel eens stootduiken te doen naar het hoofd van een bezoeker.

Voor 1987 kwamen er aan de Vlaamse kust jaarlijks maximaal 300 tot 400 paar tot broeden (Figuur 2). Daarna werd Zeebrugge ontdekt als broedgebied en vanaf 1995 namen de aantallen sterk toe, met een maximum van ruim 3000 paar in 2004. Ook visdieven verteerden de switch van de westelijke voorhaven naar het Sternenschiereiland erg goed. In tegenstelling tot de grote sterns verlieten ze het eiland niet volledig na de komst van vos. Jaarlijks bleven enkele tientallen tot honderden koppels broedpogingen doen, zonder veel succes echter. Na het plaatsen van een elektrisch hekwerk op het schiereiland, werd in 2019 voor het eerst weer succesvol gebroed door vele honderden koppels. De voorbije vijf jaar hebben zich op de Spuikom van Oostende en in het Zwin nieuwe, omvangrijke kolonies ontwikkeld. Hierdoor is de haven van Zeebrugge als broedlocatie weliswaar wat 'onttroond', maar zorgt de soort wel voor een betere risicospreiding.

Figuur 2. Aantalsverloop van de populatie visdief in Zeebrugge (zwarte balkjes) en de rest van de kust (grijze balkjes).

ZILVERMEEUW - *LARUS ARGENTATUS* EN KLEINE MANTELMEEUW - *LARUS FUSCUS*

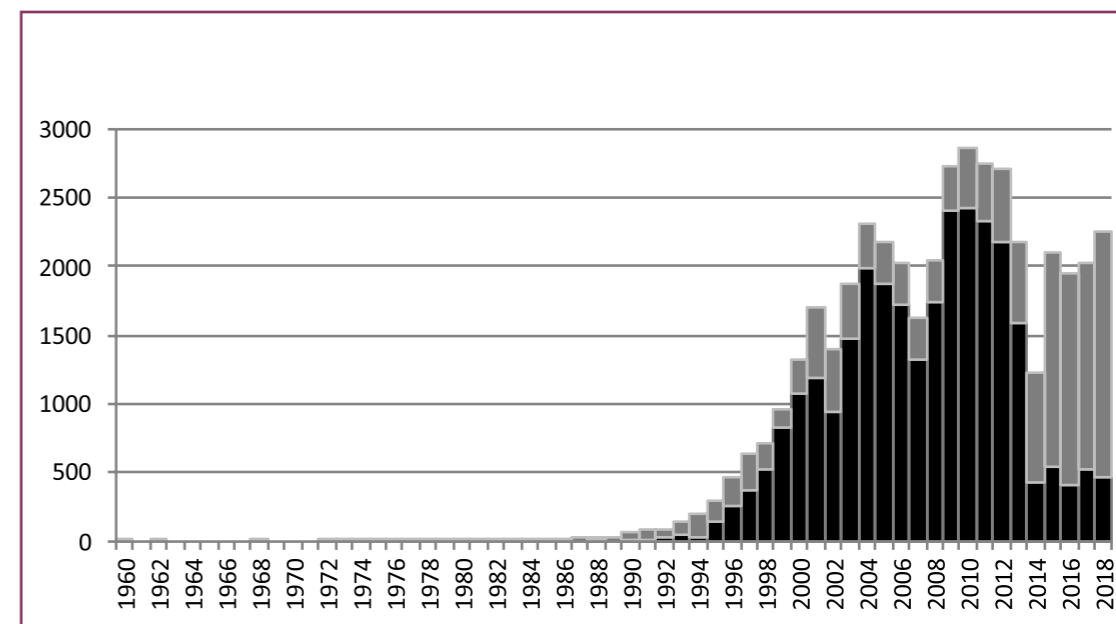
Zilvermeeuw en kleine mantelmeeuw worden samen in de volksmond ook wel 'de grote meeuwen' wordt genoemd. Daar behoren o.a. ook grote mantel-, geelpoot- en Pontische meeuw *Larus cacchianans* toe, maar deze zijn bij ons doorgaans geen broedvogels. Zilver- en kleine mantelmeeuw broeden in gemengde kolonies, oorspronkelijk veelal op schaars begroeide vlaktes in de Zeebrugse haven, maar recent steeds meer op daken van loodsen en in kustgemeenten. Kolonies van grote meeuwen kennen grote verschillen in broeddichtheid, de afstand tussen de nesten varieert van één tot tientallen meters. Er bestaat een dynamiek tussen de twee soorten, waarbij de kleinere maar agressievere kleine mantelmeeuwen de grotere zilvermeeuwen verdrijven naar de rand van de kolonie.

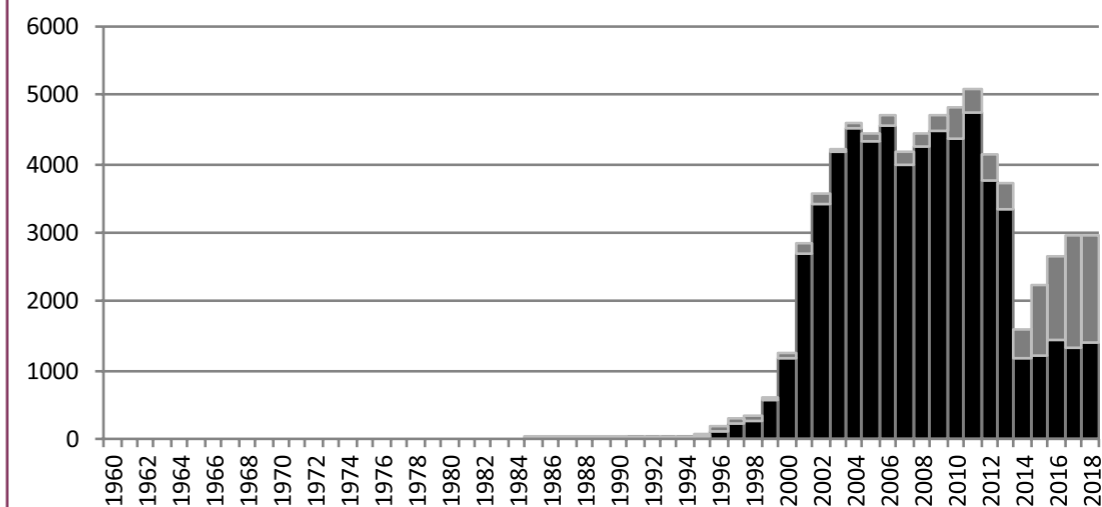
Gemengde kolonie zilver- en kleine mantelmeeuw in de westelijke voorhaven van Zeebrugge (Eric Stienen).

Beide soorten tonen een vergelijkbare trend in het aantalsverloop in België met een sterke toename vanaf het begin van de jaren '90 onder impuls van de snel groeiende populatie in de Zeebrugse haven (Figuur 3 & 4). Vanaf 2003 stabiliseerde het aantal kleine mantelmeeuwen in Vlaanderen op ongeveer 4500 paar, voor zilvermeeuw kwam de stabilisatie in 2009 op ca. 2750 paar. Beide soorten kenden vanaf 2014 een sterke terugval in de Zeebrugse haven. Sindsdien liggen de aantallen er veel lager: ca. 500 paar zilvermeeuwen en 1100-1300 paar kleine mantelmeeuwen. Deze afname verliep parallel aan een sterke toename van het aantal vogels dat op daken broedt. De laatste jaren nestelen zelfs 90 % van alle zilvermeeuwen en 70 % van de kleine mantels op een dak.

Daarnaast werd een verspreiding over de kustgemeenten en een toename in het binnenland vastgesteld (Stienen & Martens 2016, Stienen & Matheve 2017). Een overzicht van de evoluties van grote meeuwen in Vlaanderen en een analyse van hun verplaatsingen is te vinden in Stienen *et al.* (2019).

Figuur 3. Aantalsverloop van de populatie zilvermeeuw in Zeebrugge (zwarte balkjes) en de rest van Vlaanderen (grijze balkjes).

Figuur 4. Aantalsverloop van de populatie kleine mantelmeeuw in Zeebrugge (zwarte balkjes) en de rest van Vlaanderen (grijze balkjes).

In de volgende aflevering...

De volgende 'Wel en Wee in de Zeevogelkolonie: op eieren lopen', gaat over de start van het broedseizoen met o.a. de eileg bij de verschillende soorten en wat er allemaal gebeurt tussen het leggen van de eieren en het uitkomen van de kuikens.

Literatuur

Brenninkmeijer A. & E.W.M. Stienen, 1992. *Ecologisch profiel van de grote stern (Sterna sandvicensis)*. RIN-rapport No. 92/17. Arnhem: DLO-IBN.

Coulson J.C., 2002. *Colonial breeding in seabirds*. In: Schreiber E.A. & J. Burger (eds), 2002. *Biology of Marine Birds*. CRC Press, Florida. pp. 87-113.

Courtens W., E.W.M. Stienen, M. Van de Walle & H. Verstraete 2008. *Gemengd broedpaar Dougalls Stern met Dougalls X Visdief-hybride in Zeebrugge (België)*. *Sula* 21: 123-131.

Fijn R.F., D. Hiemstra, R.A. Phillips & J. van der Winden, 2013. *Arctic Terns Sterna paradi-saea from the Netherlands migrate record distances across three oceans to Wilkes Land, East Antarctica*. *Ardea* 101: 3-12.

Jovani R., B. Lascelles, L.Z. Garamszegi, R. Mavor, C.B. Thaxter & D. Oro, 2016. *Colony size and foraging range in seabirds*. *Oikos* 125: 968-974.

Schreiber E.A. & J. burger, 2002. *Seabirds in the marine environment*. In: Schreiber E.A. & J. Burger (eds), 2001. *Biology of Marine Birds*. CRC Press, Florida. pp. 1-15.

Stienen E.W.M., W. Courtens, M. Van de walle, N. Vanermen & H. Verstraete, 2016. *30 jaar kustbroedvogels in Zeebrugge*. *Vogelnieuws* 26: 15-21.

Stienen E. & D. Martens, 2016. *Telling van de meeuwenpopulatie in de omgeving van Ouland in de Antwerpse haven*. *Vogelnieuws* 26: 22-25.

Kolonie zeezoet (Yves Adams/Vilda).

Stienen E. & H. Matheve, 2017. *Broedende grote meeuwen in de gemeente Zedelgem*. *Vogelnieuws* 27: 31-36.

Stienen E., W. Courtens, M. Van de walle, N. Vanermen & H. Verstraete, 2019. *Monitoring van kustbroedvogels in de SBZ-V 'Kustbroedvogels te Zeebrugge-Heist' en de westelijke voorhaven van Zeebrugge tijdens het broedseizoen 2018*. *Rapporten van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek*, 2019 (4).

Vercrujssse H.J.P., E.W.M. Stienen & M. Van de walle, 2006. *Grote Mantelmeeuw Larus marinus als nieuwe broedvogel in België*. *Natuur.Oriolus* 72: 1-3.

Wittenberger J.F. & G.L. Hunt. 1985. *The adaptive significance of coloniality in birds*. In: Farner, D.S., J.R. King & K.C. Parkes (Eds), 1985. *Avian Biology VIII*. Academic Press, New York. pp. 1-78.

Watervogels in Vlaanderen tijdens de winter 2017-2018

Koen Devos, Filiep T' Jollyn & Frederic Piesschaert

[koen.devos@inbo.be]

Kieviten - Yves Adams/Vilda.

Het tellen van overwinterende watervogels heeft reeds een lange traditie in Vlaanderen. Met een eerste grootschalige telling in 1967 vormen de watervogeltellingen er immers een van de langstlopende monitoringprojecten. Het project in zijn huidige vorm – met zes maandelijks tellingen in de periode oktober tot en met maart – bestaat sinds 1979/80. De verzamelde telgegevens geven ons belangrijke informatie over de popula-

tiegrootte, verspreiding en trends van watervogelsoorten die hier overwinteren of op doortrek zijn. Daaruit is gebleken dat Vlaanderen voor heel wat van die soorten een internationale betekenis heeft, zoals ook is vastgelegd in verschillende internationale verdragen of richtlijnen zoals de Europese Vogelrichtlijn, de Ramsar-Conventie en de African Eurasian Waterbird Agreement (AEWA).

In dit artikel worden de telresultaten van de winter 2017/18 toegelicht. We beperken ons hierbij hoofdzakelijk tot een vermelding van de meest opvallende aantallen en pleisterplaatsen in Vlaanderen. Trends over langere termijn worden slechts summier besproken. Hiervoor kunnen we verwijzen naar een binnenkort te verschijnen rapport (Devos & Onkelinx, in prep).

Projectopzet en tellingen

De algemene coördinatie van de watervogeltellingen gebeurt door het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek (INBO). Voor een vlotte organisatie van de tellingen is een regionale structuur uitgebouwd met 24 regio's. Elke regio heeft een projectcoördinator die verantwoordelijk is voor het organiseren van het project op regionale schaal. Dit gebeurt vaak onder de koepel van een regionale vogelwerkgroep. Voor het veldwerk wordt beroep gedaan op amateur-veldornithologen die op vrijwillige basis meewerken aan het project. Natuurpunt Studie staat in grote mate in voor de ondersteuning van dit vrijwilligersnetwerk en levert op die manier een belangrijke bijdrage aan het watervogelproject. Een aantal grote en belangrijke gebieden worden in hoofdzaak geteld door INBO-medewerkers (vooral in het Zeeschelde-estuarium en de IJzervallei). Tellingen van de Noordzee zijn niet inbegrepen in de hier gepresenteerde resultaten.

De teldata in 2017/18 waren 14/15 oktober, 18/19 november, 16/17 december, 13/14 januari, 17/18 februari en 17/18 maart. De telomstandigheden waren over het algemeen gunstig tot zeer gunstig, behalve tijdens de laatste telling in maart (zie weersomstandigheden).

Tijdens elke telling wordt in principe gestreefd naar een zo volledig mogelijke telbedekking van waterrijke gebieden zodat het totale aantal getelde watervogels zo dicht mogelijk de werkelijk in Vlaanderen verblijvende populatie benadert. Het aantal getelde gebieden varieerde van 718 in maart tot 779 in december en bereikte daarmee het hoge niveau van vorige jaren (Tabel 1). Nagenoeg alle belangrijke watervogelgebieden werden elke maand goed geteld.

Tabel 1. Aantal getelde gebieden per maand en per regio tijdens de maandelijkse watervogeltellingen in het winterhalfjaar 2017/18.

2017/18	Oktober	November	December	Januari	Februari	Maart
Regio Westkust/IJzervallei	71	75	76	78	75	75
Regio Middenkust	38	45	46	49	42	40
Regio Noord-West-Vlaanderen	130	128	137	137	137	135
Regio Ieper	4	4	4	1	1	1
Regio Zuid-West-Vlaanderen	11	11	11	11	11	11
Regio Gent en Kanaalzone	57	47	55	56	45	30
Regio Noord-Oost-Vlaanderen	6	7	7	7	7	7
Regio Schelde-Leie	46	44	48	47	42	45
Regio Scheldeland	8	8	8	8	8	8
Regio Durme-Waasland	23	26	26	26	25	22
Regio Denderland	33	33	33	35	34	33
Regio Vlaamse Ardennen	6	6	5	5	5	4
Regio Mechelen	9	10	11	12	12	12
Regio Lier	5	5	5	5	5	5
Regio Klein-Brabant	33	34	34	38	33	29
Regio Antwerpen	116	117	117	122	125	121
Regio Midden-Kempen	29	29	30	29	30	29
Regio Leuven	5	12	13	13	13	13
Regio Maasvallei	15	15	15	15	15	15
Regio Midden-Limburg	17	17	17	17	17	15
Regio Noord-Limburg	12	12	12	12	12	12
Regio Noord-West-Brabant	18	18	19	17	19	19
Regio Oost-Brabant	20	21	21	21	20	20
Regio Turnhoutse Kempen	18	18	18	18	18	17
Totaal Vlaanderen	730	742	768	779	751	718

Weersomstandigheden

Het telseizoen begon met een erg zomerse oktobertelling. Zuidelijke winden rond een uitgestrekt hogedrukgebied in Europa zorgden voor temperaturen die op zondag opliepen tot ruim 25°C. Nooit eerder was het zo warm zo laat in het jaar.

Pas op 10 december kregen we de eerste echte winterprik met lichte nachtvorst en vooral behoorlijk wat sneeuwval. Op 11 december viel er bij de doortocht van een depressie in het grootste deel van Vlaanderen 10 tot 15 cm sneeuw. Op 12 en 13 december volgde echter een snelle dooi die gepaard ging met veel regen. Op veel plaatsen in Vlaanderen traden hierdoor rivieren en beken buiten hun oevers.

December eindigde zeer zacht (13-14°C) en nat. Ook begin januari zette dit weertype zich door, met daarbovenop een zware storm op 2 januari. Die zorgde voor een erg hoog springtij op de Schelde waarbij de voorziene overstromingsgebieden onder water liepen. De opeenvolgende regenzones zorgden vanaf de tweede helft van december ook voor grote inundaties in de IJzer- en Handzamevallei.

Het belangrijkste telweekend in januari viel gelukkig samen met een soort adempauze midden in een heel onstuimige periode met veel regen en wind. Met temperaturen van soms meer dan 10°C was in januari zeker nog steeds geen sprake van winterse omstandigheden. Er was zelfs nauwelijks nachtvorst van betekenis. Het venijn van deze winter zat echter in de staart. In de tweede helft van februari kregen we uiteindelijk toch een koudegolf te verwerken met meerdere ijsdagen en temperaturen die 's nachts tot -7°C zakten.

De eerste helft van maart was dan weer uiterst zacht (met op bepaalde dagen tot 15°C). Uiterekend tijdens het watervogeltelweekend kregen we een nieuwe en laatste winterprik. Op zaterdag zorgde een krachtige polaire wind van 5 à 6 Bf voor bijzonder gure omstandigheden en temperaturen die 's nachts tot -4°C zakten. Zondag was zelfs een onvervalste ijsdag, wat nog nooit eerder zo laat in de winter was voorgekomen. Een gevoelstemperatuur van -10°C stelde de watervogeltellers zwaar op de proef. Vanaf de 20e kregen we geleidelijk aan weer minder koude, vochtige maritieme lucht. Voor de watervogeltellers zat het werk er echter toen al op.

Resultaten

Het hoogste aantal watervogels werd geteld in januari en bedroeg net geen 460.000 exemplaren. In Tabel 2 worden de maandelijkse soorttotalen weergegeven, met ter vergelijking ook het gemiddeld wintermaximum van de vijf voorgaande winters (2012/13 – 2016/17). De vermelde cijfers betreffen effectief getelde aantallen waarbij geen correctie is gebeurd voor het verschillend aantal getelde gebieden tussen maanden en winters. De telinspanning is de laatste tien tot vijftien jaar echter behoorlijk constant gebleven zodat (opvallende) verschillen in getelde aantallen in de meeste gevallen een goede weerspiegeling zijn van de werkelijke trends. Hou er rekening mee dat de vermelde aantallen in Tabel 2 in de toekomst nog (in beperkte mate) kunnen wijzigen naarmate nog aanvullende telgegevens binnenkomen.

Er werden 110 verschillende soorten en/of ondersoorten genoteerd, inclusief exoten. De vijf talrijkste – meeuwen niet meegerekend - waren smient (max. 72.791), kolgans (67.892), kievit (64.093), wilde eend (46.725) en meerkoet (25.641). In het hiernavolgende overzicht bespreken we kort de belangrijkste soorten.

Smient - Yves Adams/Vilda.

Tabel 2. Soorttotalen voor Vlaanderen tijdens de midmaandelijke watervogeltellingen in het winterhalfjaar 2017/18. De wintermaxima zijn in blauw aangeduid en kunnen vergeleken worden met het gemiddelde maximum tijdens de vijf voorafgaande winters.

winterhalfjaar 2017/18		Okt.	Nov.	Dec.	Jan.	Feb.	Maart	Gemiddeld wintermaximum 2012/13 - 2016/17
Parelduiker	<i>Gavia arctica</i>	0	0	0	1	0	0	1
Ijsduiker	<i>Gavia immer</i>	0	0	1	1	2	1	0
Dodaars	<i>Tachybaptus ruficollis</i>	782	766	849	732	839	671	925
Fuut	<i>Podiceps cristatus</i>	2024	1926	2008	1701	1677	1608	2196
Roodhalsfuut	<i>Podiceps grisegena</i>	0	2	1	1	0	6	3
Kuifduiker	<i>Podiceps auritus</i>	2	0	0	0	0	0	3
Geoorde fuut	<i>Podiceps nigricollis</i>	43	24	13	15	17	136	139
Aalscholver	<i>Phalacrocorax carbo</i>	3792	4366	3782	3750	3086	3825	3970
Kuifaalscholver	<i>Phalacrocorax aristotelis</i>	0	0	0	1	0	0	1
Roerdomp	<i>Botaurus stellaris</i>	1	9	12	9	12	6	14
Kwak	<i>Nycticorax nycticorax</i>	0	0	2	0	0	0	3
Koereiger	<i>Bubulcus ibis</i>	16	16	2	13	15	0	14
Kleine zilverreiger	<i>Egretta garzetta</i>	92	81	48	57	49	10	60
Grote zilverreiger	<i>Ardea alba</i>	297	359	351	293	271	174	264
Blauwe reiger	<i>Ardea cinerea</i>	1281	1320	1137	1271	1082	793	1155
Zwarte ooievaar	<i>Ciconia nigra</i>	1	0	0	0	0	0	0
Ooievaar	<i>Ciconia ciconia</i>	41	21	20	21	28	56	36
Heilige Ibis	<i>Threskiornis aethiopicus</i>	0	0	0	1	1	0	0
Lepelaar	<i>Platalea leucorodia</i>	37	16	9	8	10	72	29
Knobbelzwaan	<i>Cygnus olor</i>	515	604	765	729	667	683	751
Kleine zwaan	<i>Cygnus columbianus</i>	0	23	242	116	2	1	400
Wilde zwaan	<i>Cygnus cygnus</i>	3	0	2	13	0	0	30
Zwarte zwaan	<i>Cygnus atratus</i>	3	7	11	9	6	11	13
Zwaangans	<i>Anser cygnoides forma domestica</i>	3	1	0	3	0	0	6
Toendrarietgans	<i>Anser fabalis rossicus</i>	63	2527	3161	3357	2896	3	7087
Kleine rietgans	<i>Anser brachyrhynchus</i>	605	11870	24501	20523	1361	9	27176
Kolgans	<i>Anser albifrons</i>	495	12060	25587	67892	34289	17778	57465
Dwerggans	<i>Anser erythropus</i>	0	1	0	0	0	0	1

Tabel 2. Vervolg

winterhalfjaar 2017/18		Okt.	Nov.	Dec.	Jan.	Feb.	Maart	Gemiddeld wintermaximum 2012/13 - 2016/17
Grauwe gans	<i>Anser anser</i>	11909	15856	17828	15831	9763	4549	19152
Boeregans	<i>Anser anser forma domesticus</i>	457	494	509	572	438	437	738
Indische gans	<i>Anser indicus</i>	19	23	17	20	19	20	26
Sneeuwvangans	<i>Anser caerulescens</i>	5	1	2	2	1	1	2
Ross' gans	<i>Anser rossii</i>	0	0	1	1	0	1	0
Keizergans	<i>Anser canagicus</i>	0	1	0	1	0	0	1
Grote Canadese gans	<i>Branta canadensis</i>	8661	8434	8936	10160	5848	4239	10760
Kleine Canadese gans	<i>Branta hutchinsii hutchinsii</i>	3	13	7	11	6	3	7
Brandgans	<i>Branta leucopsis</i>	3420	5813	6486	13711	13143	8974	8250
Rotgans	<i>Branta bernicla</i>	7	29	2	75	8	1	29
Roodhalsgans	<i>Branta ruficollis</i>	2	0	1	1	0	2	2
Manengans	<i>Chenonetta jubata</i>	0	2	0	0	0	0	1
Nijlgans	<i>Alopochen aegyptiacus</i>	3810	3128	1546	1652	1552	1145	3695
Casarca	<i>Tadorna ferruginea</i>	13	4	16	14	10	8	18
Bergeend	<i>Tadorna tadorna</i>	1423	2085	2928	4407	3387	3545	4082
Muskuseend	<i>Cairina moschata forma domestica</i>	72	73	80	66	71	64	44
Carolina-eend	<i>Aix sponsa</i>	0	7	3	2	5	2	4
Mandarijneend	<i>Aix galericulata</i>	23	91	62	49	80	35	62
Smient	<i>Anas penelope</i>	4095	12916	39325	72791	39671	28785	51500
Krakeend	<i>Anas strepera</i>	5413	7071	11213	12263	9380	6226	10444
Wintertaling	<i>Anas crecca</i>	5480	9157	17302	20833	13457	9707	15849
Wilde eend	<i>Anas platyrhynchos</i>	43376	47070	53272	46725	29689	17420	70614
Soepeend	<i>A. platyrhynchos forma domesticus</i>	766	855	807	766	711	643	1114
Pijlstaart	<i>Anas acuta</i>	127	262	634	1164	760	869	931
Bahamapijlstaart	<i>Anas bahamensis</i>	2	1	0	1	0	1	2
Zomertaling	<i>Anas querquedula</i>	3	0	0	0	0	12	46
Slobeend	<i>Anas clypeata</i>	3968	3980	4020	4719	4049	4223	4396
Afrikaanse geelsnaveleend	<i>Anas undulata</i>	1	1	0	0	0	0	0

Tabel 2. Vervolg

winterhalfjaar 2017/18		Okt.	Nov.	Dec.	Jan.	Feb.	Maart	Gemiddeld wintermaximum 2012/13 - 2016/17
Ringtaling	<i>Calonetta leucophrys</i>	0	0	3	1	0	0	1
Marmereend	<i>Marmaronetta angustirostris</i>	0	0	0	0	1	0	0
Krooneend	<i>Netta rufina</i>	4	2	4	8	5	4	11
Tafeleend	<i>Aythya ferina</i>	1225	1886	2582	2849	2577	2022	3430
Witoogeend	<i>Aythya nyroca</i>	2	2	3	4	3	1	5
Kuifeend	<i>Aythya fuligula</i>	4750	8797	8826	8676	8190	5683	11079
Topper	<i>Aythya marila</i>	1	2	2	0	2	13	9
Ijseend	<i>Clangula hyemalis</i>	0	0	2	2	1	0	2
Zwarte zee-eend	<i>Melanitta nigra</i>	0	1	0	0	0	6	4
Grote zee-eend	<i>Melanitta fusca</i>	0	0	1	2	3	1	5
Brilduiker	<i>Bucephala clangula</i>	3	58	105	123	161	107	215
Nonnetje	<i>Mergus albellus</i>	0	7	28	56	100	22	111
Middelste zaagbek	<i>Mergus serrator</i>	0	3	1	2	2	0	1
Grote zaagbek	<i>Mergus merganser</i>	0	46	67	139	96	68	106
Rosse stekelstaart	<i>Oxyura jamaicensis</i>	2	0	2	1	1	1	7
Waterral	<i>Rallus aquaticus</i>	73	88	102	115	82	33	92
Waterhoen	<i>Gallinula chloropus</i>	3979	4569	4926	5040	4993	3138	5081
Meerkoet	<i>Fulica atra</i>	18354	22313	25625	25641	19104	11773	24879
Kraanvogel	<i>Grus grus</i>	0	4	0	0	0	63	29
Scholekster	<i>Haematopus ostralegus</i>	2291	2079	2362	2646	2333	2745	2551
Steltkluut	<i>Himantopus himantopus</i>	1	0	0	0	0	0	0
Kluut	<i>Recurvirostra avosetta</i>	149	97	104	124	112	373	549
Kleine plevier	<i>Charadrius dubius</i>	0	0	0	0	0	6	12
Bontbekplevier	<i>Charadrius hiaticula</i>	73	33	25	54	31	322	75
Goudplevier	<i>Pluvialis apricaria</i>	508	1665	2258	4682	7642	2311	4993
Zilverplevier	<i>Pluvialis squaterola</i>	86	94	101	185	106	29	163
Kievit	<i>Valellus vanellus</i>	12391	20623	38890	64093	45117	6028	38728
Kanoet	<i>Calidris canutus</i>	0	1	14	7	5	16	24

Tabel 2. Vervolg

winterhalfjaar 2017/18		Okt.	Nov.	Dec.	Jan.	Feb.	Maart	Gemiddeld wintermaximum 2012/13 - 2016/17
Drieteenstrandloper	<i>Calidris alba</i>	109	381	492	282	166	190	454
Kleine strandloper	<i>Calidris minuta</i>	3	2	0	0	4	1	2
Paarse strandloper	<i>Calidris maritima</i>	5	51	49	35	35	33	48
Bonte strandloper	<i>Calidris alpina</i>	107	1848	2617	2899	2203	960	2080
Kemphaan	<i>Philomachus pugnax</i>	273	173	326	818	1105	543	648
Bokje	<i>Limnocyptes minimus</i>	4	3	3	7	16	11	28
Watersnip	<i>Gallinago gallinago</i>	338	439	334	451	341	321	697
Houtsnip	<i>Scolopax rusticola</i>	1	3	8	3	5	10	8
Grutto	<i>Limosa limosa</i>	11	1	1	1	211	3674	3236
Rosse grutto	<i>Limosa lapponica</i>	15	3	0	0	0	4	30
Wulp	<i>Numenius arquata</i>	3055	4307	6835	8445	8543	5437	7824
Zwarte ruiter	<i>Tringa erythropus</i>	111	56	6	5	26	9	71
Tureluur	<i>Tringa totanus</i>	402	401	503	392	281	468	453
Groenpootruiter	<i>Tringa nebularia</i>	5	0	19	0	2	0	15
Witgat	<i>Tringa ochropus</i>	54	66	58	32	45	12	53
Bosruiter	<i>Tringa glareola</i>	1	0	0	0	0	0	0
Oeverloper	<i>Hypoleucos actitis</i>	19	8	4	9	6	1	11
Steenloper	<i>Arenaria interpres</i>	679	961	967	467	636	686	856
Zwartkopmeeuw	<i>Larus melanocephalus</i>	0	1	0	5	11	145	328
Kokmeeuw	<i>Larus ridibundus</i>	13240	16981	15833	20379	16914	21066	25931
Ringsnavelmeeuw	<i>Larus delawarensis</i>	0	0	0	0	1	0	0
Stormmeeuw	<i>Larus canus</i>	239	937	2174	2974	2147	2912	4029
Kleine mantelmeeuw	<i>Larus fuscus</i>	140	44	43	47	36	234	168
Zilvermeeuw	<i>Larus argentatus</i>	1037	1302	1515	1695	2014	813	1788
Geelpootmeeuw	<i>Larus michahellis</i>	5	3	1	6	5	1	7
Pontische meeuw	<i>Larus cachinnans</i>	0	5	11	12	12	9	11
Grote mantelmeeuw	<i>Larus marinus</i>	22	21	22	29	26	17	36
Visdief	<i>Sterna hirundo</i>	1	0	0	0	0	0	0
Totaal aantal watervogels		166919	243733	345355	459807	303816	189077	388416

FUTEN, AALSCHOLVERS EN REIGERS

De **dodaars** liet geen verrassingen noteren. Zowel de aantallen als de verspreiding waren over het algemeen zeer gelijkaardig aan vorige jaren, ook al lag het Vlaamse wintermaximum (848 in dec) iets lager dan in 2016/17. De Spuikom te Oostende bleef ook nu de belangrijkste pleisterplaats met als hoogste aantallen 120 in december en 111 in februari. De Achterhaven in Zeebrugge en het Zeekanaal tot Brugge lieten in februari resp. 33 en 26 ex. noteren. Buiten de kustregio nam De Gavers te Harelbeke net als in vorige jaren de koppositie in (80 in nov). Andere gebieden volgden op geruime afstand, met als belangrijkste Put Rauw te Mol (42 in feb), de Netevallei te Lier-Duffel (35 in jan), de Kuilen te Testelt (31 in okt), Bichterweerd (31 in okt) en de grindplas te Kessenich (30 in nov).

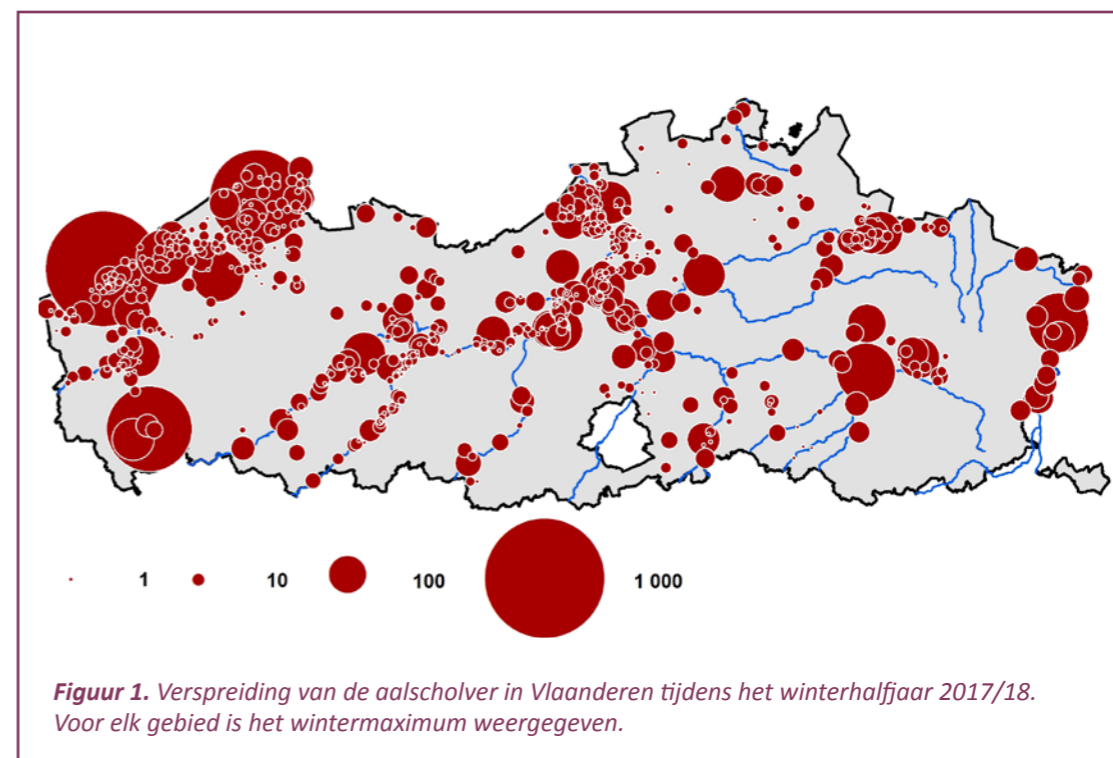
Met gemiddeld een 2000-tal **futen** in de periode oktober-december zat deze soort ongeveer op het niveau van vorige winters. In het gros van de pleisterplaatsen werden niet meer dan enkele tientallen exemplaren geteld. Traditionele uitzondering was o.a. het havengebied van Zeebrugge waar vooral in december veel futen verbleven (134 voorhaven, 286 achterhaven, 75 zeekanaal). Ook op de Oostendse Spuikom werd toen het hoogste aantal van de winter geteld (124). Helemaal aan de andere kant van Vlaanderen bleken zoals gewoonlijk de vele grindplassen langs de Grensmaas in trek, met in totaal geregeld meer dan 200 exemplaren (o.a. 101 te Kessenich in december). Ook de Molse Zandputten scoorden opnieuw erg goed, met vermeldenswaardige concentraties op Miramar (91 in dec), de Kanaalplas (73 in feb) en Put Rauw (83 in feb). Andere gebieden met meer dan 50 exemplaren waren de Donkvijver te Oudenaarde (56 in feb), de vijver van Zillebeke (59 in okt) en de spaarbekken te Kluizen (tot 52 in okt). Op zee werden traditioneel erg wisselende aantallen vastgesteld, met als hoogste aantal 1730 ex. tussen De Panne en Nieuwpoort op 25/01.

In oktober zaten de meeste **geoorde futen** in de kustregio's met als grootste groepjes 18 op de Oostendse Spuikom en 10 op de Put van Vlissegem. In de wintermaanden vielen de aantallen sterk terug en werden nergens meer dan 1 tot 3 exemplaren waargenomen. In maart verschenen dan zoals verwacht opnieuw wat grotere aantallen in de gekende broedgebieden zoals de Verrebroekse Plassen (68), het Molsbroek te Lokeren (16) en de Bezinkingsbekkens te Veurne (14).

Alleen in november werden in Vlaanderen meer dan 4000 **aalscholvers** genoteerd. De grootste groepen zaten in de IJzermonding te Nieuwpoort (755 in nov), de Achterhaven van Zeebrugge (512 in maart), de Verdrongen Weide te Ieper (414 in okt) en in Bichterweert (296 in maart) (Figuur 1).

Dodaars - Yves Adams/Vilda

Er werden maximaal 1320 **blauwe reigers** geteld in november, het tweede hoogste aantal sinds het begin van de jaren '90, maar zeker nog een onderschatting van het werkelijke aantal dat in Vlaanderen overwintert. De belangrijkste pleisterplaats was Wijvenheide te Zonhoven met 104 ex. in november. In andere gebieden bleven de aantallen beperkt tot hooguit enkele tientallen, zoals in de Netevallei te Lier-Duffel (tot 42 in okt) en de Uitkerkse Polders (regelmatig 30-34 ex.).

Grote zilverreigers zijn al lang niet meer weg te denken uit de Vlaamse waterrijke gebieden. Het wintermaximum van 359 ex. was vergelijkbaar met vorige winter. Uit de resultaten van de slaaplaatstellingen blijkt dat we bij de aantallen van de midmaandelijkse wintertellingen rekening moeten houden met een onderschatting van minstens 30%. Zowel visrijke ondiepe wateren als graslanden met veel woelmuizen zijn erg in trek. Mooie aantallen werden o.a. waargenomen op De Blankaart te Woumen (41 in okt), Wijvenheide te Zonhoven (27 in okt), de Verrebroekse Plassen (23 in okt) en het Schulensbroek (21 in dec).

Kleine zwanen - Koen Devos

ZWANEN

Het aantal **Knobbelzwanen** in Vlaanderen bereikte een maximum in december (765 ex.). Langs de Grensmaas in Limburg werden meestal tussen 120 en 130 ex. geteld met de grindplas Gralex als belangrijkste pleisterplaats (42 in dec). In de IJzerbroeken tussen Diksmuide en Roesbrugge werden vergelijkbare aantallen vastgesteld met een maximum van 138 in maart. Andere gebieden met behoorlijke aantallen waren De Kuifeend te Oorderen (33 in okt) en de polders nabij Lapscheure (38 in dec).

Alleen in december en januari werden noemenswaardige aantallen van **kleine zwanen** waargenomen (resp. 242 en 116 ex.). Een blik op waarnemingen.be leert ons dat er dit keer weinig tot geen groepjes pleisterden buiten de vaste telgebieden van de watervogeltellingen. Het lijkt er dus op dat er in 2017/18 nooit veel meer dan een 250-tal kleine zwanen in Vlaanderen hebben verbleven, het laagste aantal in meer dan tien jaar. In het Meetjesland in het noorden van Oost-Vlaanderen bleef de aanwezigheid hoofdzakelijk beperkt tot de maand december. Een groep in de buurt van Watervliet nam in de loop van de maand geleidelijk in aantal toe tot een maximum van 161 ex. op 17/12 en 192 op 28/12 maar verliet het gebied exact op de jaarwisseling. Vanaf eind januari tot ongeveer half februari was opnieuw een groepje van 8 tot 13 ex. aanwezig te Boekhoute. In de Maldegemse Polder te Lapscheure verbleven behoorlijk wat kleine zwanen van 24/12 tot 08/01 (max. 79 op 04/01). In de IJzer- en Handzamevallei werden op de december- en januaritelling in totaal resp. 38 en 64 ex. geteld. Het hoogste aantal van de winter betrof 72 op 12/01. Een deel van deze vogels verplaatste zich in de loop van januari richting Ieper, waar op 20 en 21/01 tot 40 ex. werden gemeld nabij Dikkebus. Antwerpen Linkeroever is de laatste jaren geëvolueerd tot een vaste pleisterplaats, hoewel de aantallen deze winter niet het niveau haalden van 2016/17. Midden december werden er 15 ex. genoteerd, naast nog eens 5 ex. op rechteroever (De Kuifeend te Oorderen). Meer landinwaarts waren ook lange tijd kleine zwanen te zien aan het Noordelijk Eiland te Wintam (tot 12 in de eerste helft van december). De Antwerpse Kempen werden dit keer grotendeels links gelaten door de zwanen. Op de decembertelling werden 9 ex. gemeld in het Turnhouts Vennengebied. Eenzelfde aantal verbleef op 25/12 nabij Weelde. Langs de Limburgse Grensmaas telde men tijdens de midmaandelijkse tellingen in december en januari in totaal resp. 52 en 20 ex., verdeeld over Bergerven, Bichterweerd en De Luysen-Mariahof.

GANZEN

Het wintermaximum van de **toendrarietgans** kwam niet veel hoger uit dan 3300 exemplaren, een flink stuk minder dan vorige winter. De hoogste aantallen in de Antwerpse Kempen werden genoteerd in december (1633 in de omgeving van Brecht-Rijkevorsel). In en rond het gebied van de Molse Zandputten werden tot 900 ex. geteld in januari. In de vallei van de Grensmaas viel de piek in februari (850). Ook in Oost- en West-Vlaanderen werden nooit echt grote concentraties vastgesteld: maximum 450 in Noord-Oost-Vlaanderen (dec) en 614 in de IJzervallei (jan).

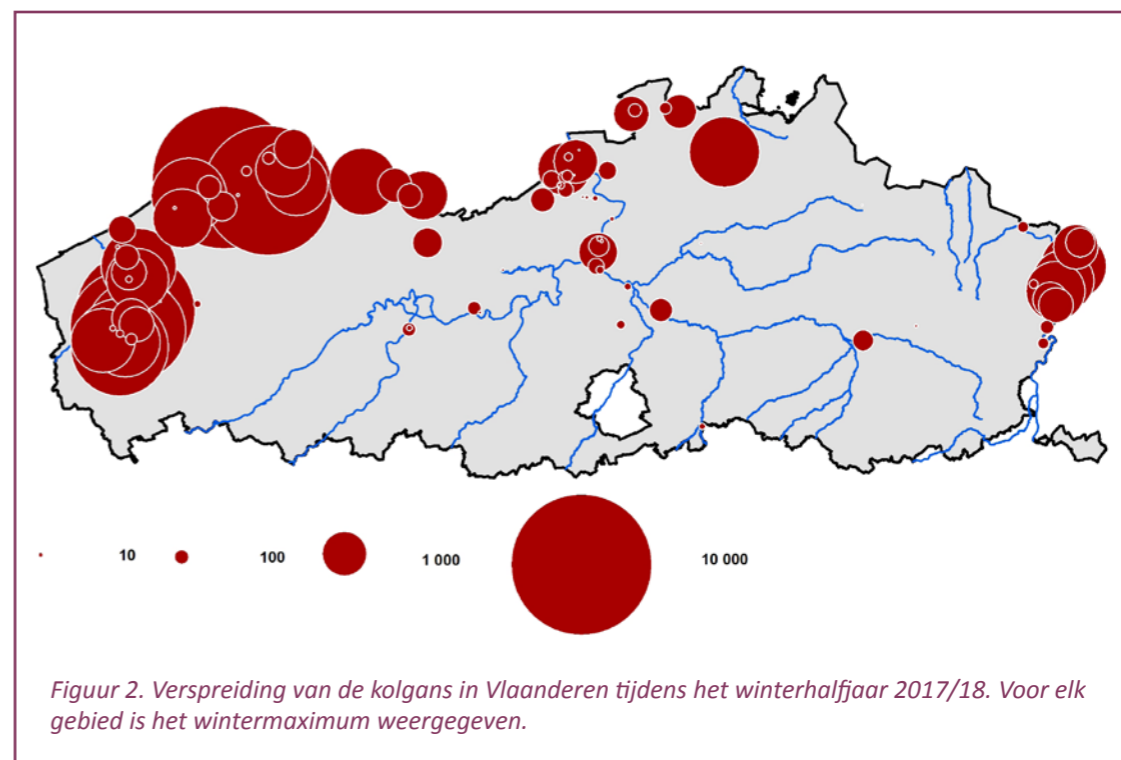
Gemiddeld gezien bereikte de **kleine rietgans** een niveau dat zeer vergelijkbaar was met vorige winters, met een kenmerkende piek in december (24.500). De verspreiding beperkte zich zoals gewoonlijk bijna uitsluitend tot de Oostkustpolders, enkele kleine groepjes in de IJzervallei (15 in jan) en bij Wuustwezel (10 in jan) niet ten na gesproken.

De trend van een steeds vroegere aankomst van **kolganzen** werd in 2017 bruusk doorbroken. Tijdens de oktobertelling werden amper 495 ex. geteld, tegenover meer dan 15.000 tijdens de vorige drie winters. Het duurde tot januari (67.870 ex.) vooraleer de winteraantallen hun min of meer normale niveau hadden bereikt. De wintermaxima in de Oostkustpolders (26.621) en de IJzervallei (25.888) vielen beide in januari en waren vrij vergelijkbaar. In diezelfde maand pleisterden ook opvallend veel kolganzen in de Maasvallei (6676). De Antwerpse Kempen (3878 in jan) en het Oost-Vlaamse Krekengebied (3459 in feb) volgden al op enige afstand. Net als vorige winter werd het hoogste aantal op Antwerpen-Linkeroever (1659) in november genoteerd. De valleigebieden langs de Middenloop van de Zeeschelde bevestigden hun statuut van nieuw traditioneel overwinteringsgebied, met in januari een totaal van 1961 exemplaren.

In de periode november tot januari werden telkens meer dan 15.000 **grauwe ganzen** geteld in Vlaanderen, met een maximum van 17.828 in december. Een aanzienlijk deel daarvan pleisterde traditioneel op Antwerpen-Linkeroever (max. 4950 in dec). In de Oostkustpolders werd het hoogste aantal geteld in januari (3629), terwijl de piek in Limburg in november werd genoteerd (3007 in de Maasvallei en bijna 870 in regio Midden-Limburg). In Noord-Oost-Vlaanderen (tot 1168 in nov) en de IJzervallei (1002 in nov) lagen de aantallen wat lager dan vorige winter. In de Kempen daarentegen lijkt de soort nog steeds in opmars. Zo werden alleen al in de regio Midden-Kempen tot ruim 1100 ex. geteld in oktober

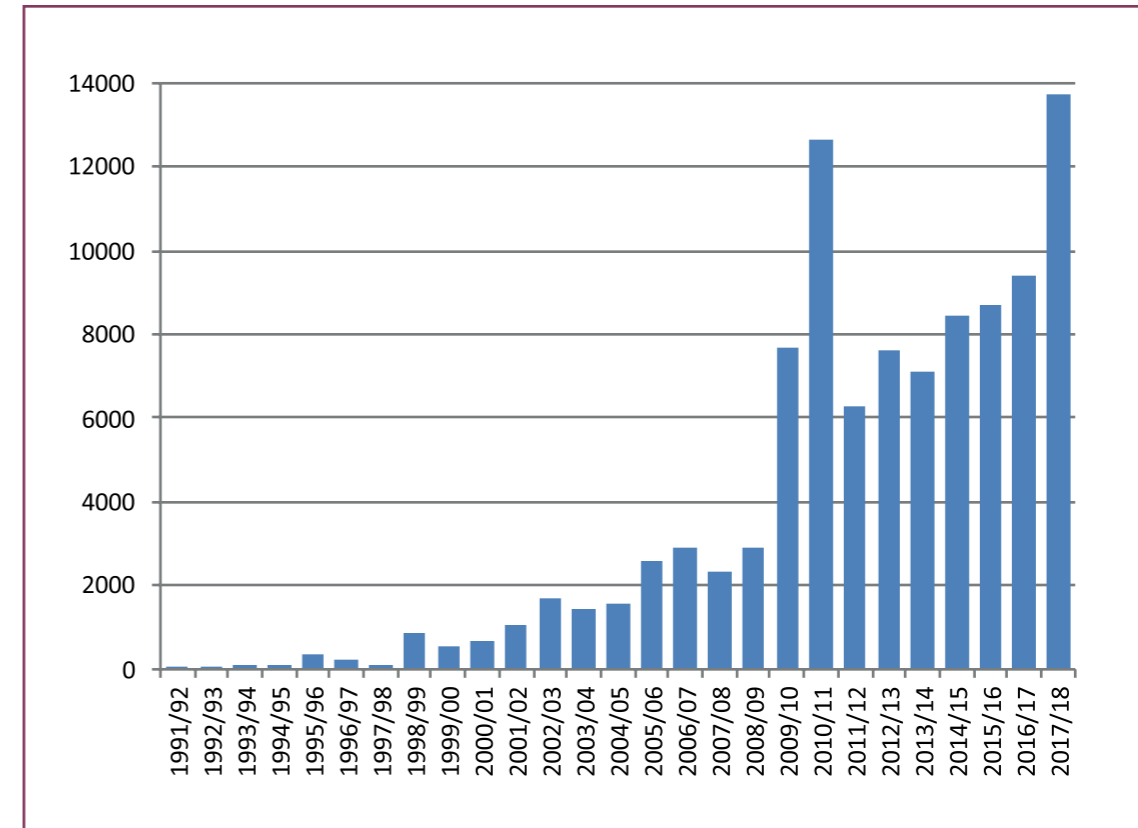
Kolganzen - Koen Devos

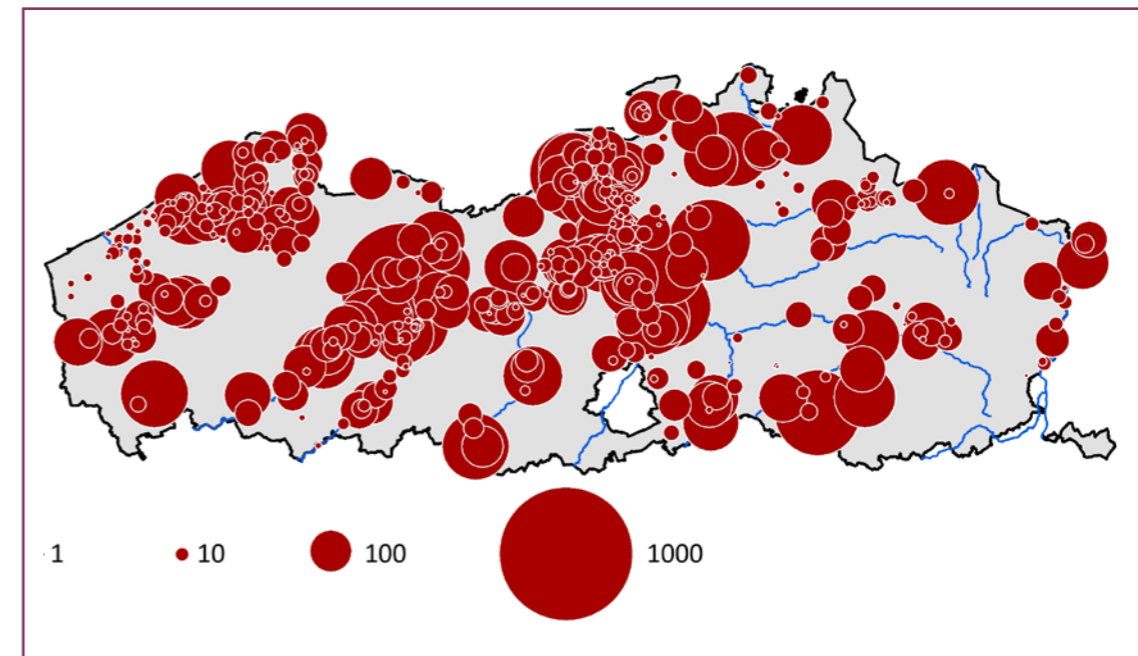
Het aantal **brandganzen** in Vlaanderen bereikte recordhoogtes (Figuur 3). In januari en februari werden er meer dan 13.000 geteld. Het verspreidingsbeeld was vrij identiek aan dat van vorige jaren. In de Oostkustpolders telde men in februari in totaal 5339 exemplaren (waarvan 4642 in de Uitkerkse Polder). Ook in januari werd de kaap van 5000 er overschreden. Te Antwerpen Linkeroever werden beduidend meer brandganzen geteld dan vorige winter. In de periode november-februari was het aantal pleisteraars er vrij constant (gemiddeld 3720 ex.). In de regio Gent werden vooral in januari (3412) en februari (2379) hoge aantallen geteld, met de Bourgoyen-Ossemeersen te Drongen (2510 in jan) en de Reymeren te Merelbeke (1700 in feb) als kerngebieden. De hoogste aantallen in Limburg betroffen 445 ex. In Schulensbroek (jan) en 495 ex. langs de Grensmaas (feb).

Grote Canadese ganzen hebben zich inmiddels verspreid over geheel Vlaanderen (Figuur 4) maar de populatiegroei lijkt grotendeels stilgevallen. Net als vorige winter werd de kaap van 10.000 exemplaren maar net gehaald. In de Gentse regio werden tot ruim 1800 geteld in januari (waarvan 882 in de Bourgoyen-Ossemeersen). In het haven- en poldergebied van Antwerpen-Linkeroever viel de piek reeds in oktober (1287 waarvan 414 op Putten West). Ook in o.a. de Polder van Kruibeke-Bazel-Rupelmonde (792 in nov), de Bezinkingsputten van Tienen (411 in nov) en nabij Aalbeke (512 in okt) werden grote groepen gezien.

Met een wintermaximum van slechts 3810 exemplaren werden beduidend minder **nijlganzen** geteld dan het recordaantal van vorige winter. Het blijft echter wat onduidelijk of de jaarlijkse schommelingen in de getelde aantallen een goed beeld geven van de werkelijke trend. Veel nijlganzen verblijven immers buiten de traditionele telgebieden. Er waren een 20-tal gebieden waarin concentraties van meer dan 100 nijlganzen werden opgetekend, met als uitschieters 367 ex. op Drijdijck te Verrebroek (okt) en 210 in de Bourgoyen-Ossemeersen te Drongen (okt).

Figuur 3. Evolutie van de wintermaxima van brandganzen in Vlaanderen.

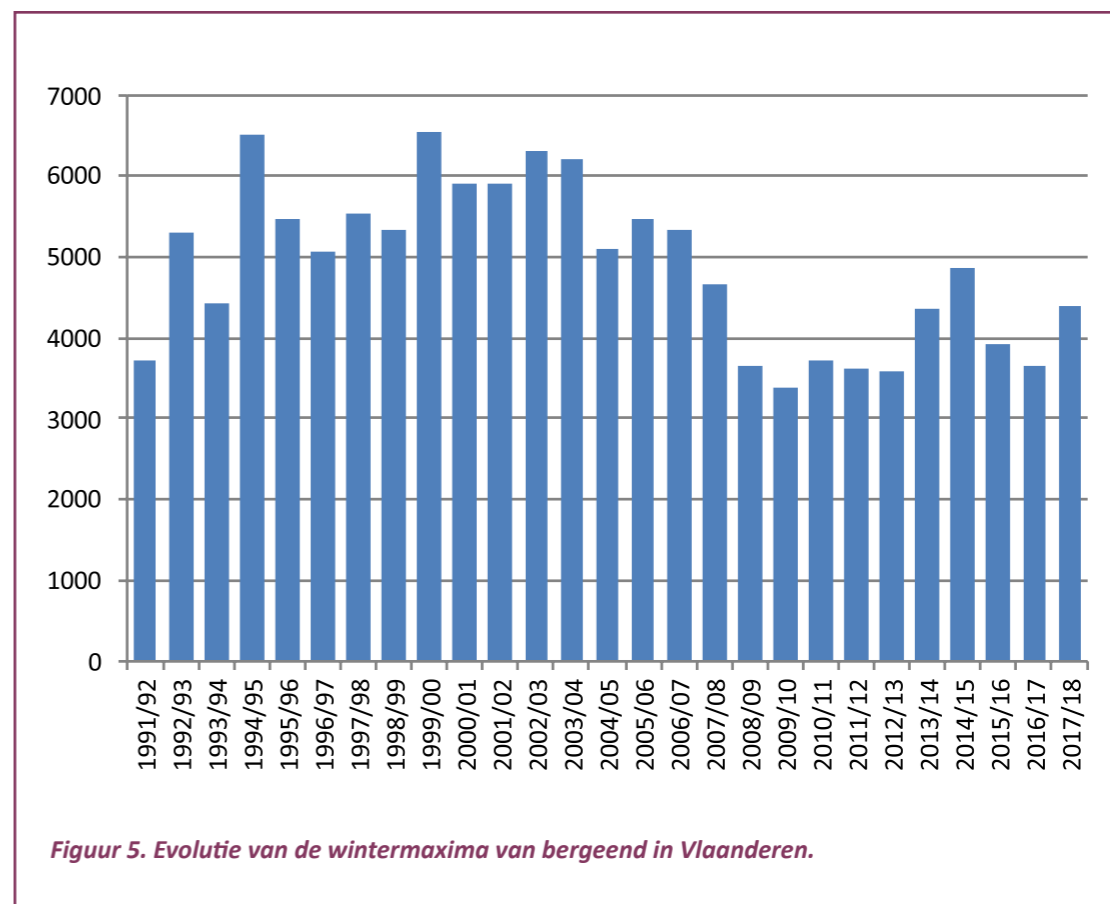
Figuur 4. Verspreiding van de Canadese gans in Vlaanderen tijdens het winterhalfjaar 2017/18. Voor elk gebied is het wintermaximum weergegeven.

ZWEMEENDEN

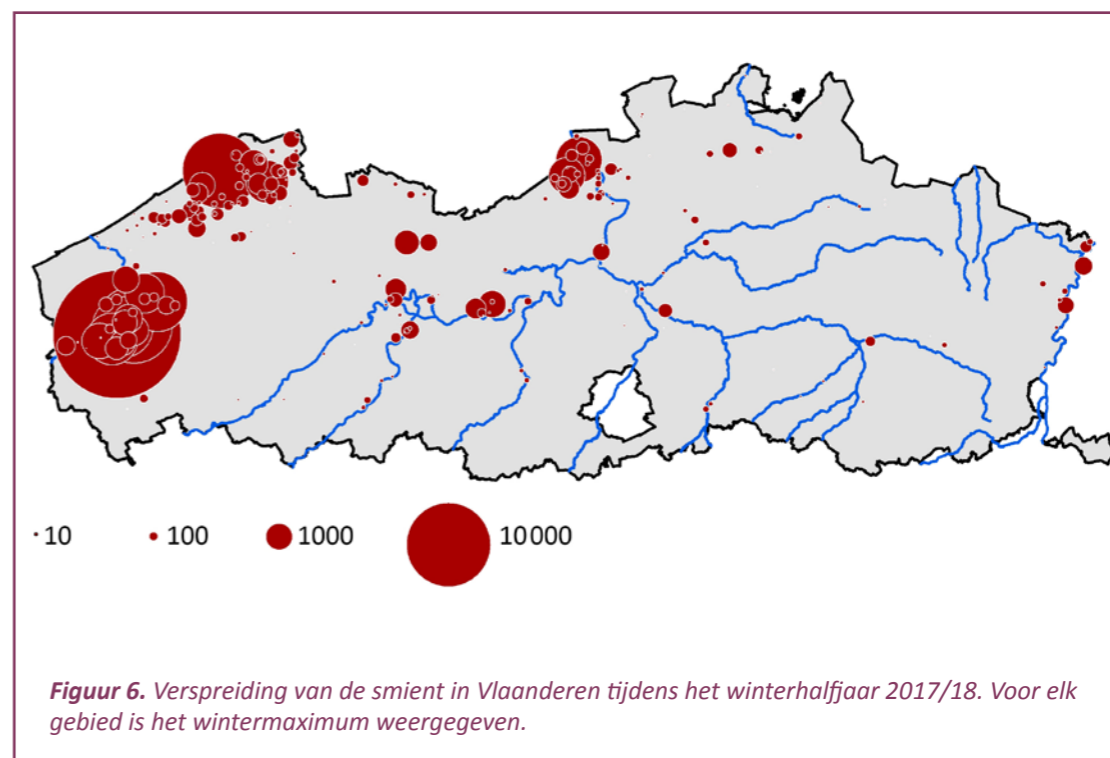
De piek van aantal **bergeenden** viel wat atypisch reeds in januari (4407 ex). Normaal gezien is dat in februari of maart. De Gentse Kanaalzone is en blijft aantrekkelijk voor de soort. In december en januari werden hier in totaal respectievelijk 576 en 552 ex. geteld. Ook aan de Westkust werden hoge aantallen genoteerd. In oktober zaten ze nog vooral aan de kust (311 in de IJzermonding) maar later in de winter verschenen ook grotere groepen in het binnenland, vooral toen er in januari grote overstromingen plaatsvonden in de IJzerbroeken (496 ex.) en Handzamevallei (211 ex.). Op Antwerpen Linkeroever werden minder bergeenden geteld dan vorige winter, met een piek van 577 ex. in maart (tegenover ruim 800 in 2017). Meer landinwaarts lijkt de soort duidelijk te profiteren van een aantal natuurontwikkelingsprojecten langs de Zeeschelde zoals in Wijmeers en de Paardeweide te Berlare (resp. 213 en 66 in jan). Op de Schelde zelf zijn de grote groepen pleisteraars van weleer verdwenen, wat zich duidelijk laat voelen in de trend van de Vlaamse winterpopulatie (Figuur 5).

De **smient** liet in januari een opvallend hoge piek van bijna 73.000 exemplaren optekenen. Die kan bijna volledig toegeschreven worden aan de zeer gunstige omstandigheden in de IJzervallei waar overstromingen duizenden ha graslanden onder water hadden gezet. In het Blankaartgebied en de IJzerbroeken tussen Diksmuide en Roesbrugge werden tijdens de januari-telling in totaal 43.373 ex. geteld. Ook de Handzamevallei liep deels onder water; daar werden de hoogste aantallen reeds in december genoteerd (2475). In de Oostkustpolders waren vanaf december steeds meer dan 10.000 exemplaren aanwezig, met als maximum 13.507 in februari. De belangrijkste pleisterplaats was traditioneel de Uitkerkse Polder (tot 7991 in jan), op ruime afstand gevolgd door de polders rond Damme (tot 2878 in dec). Het polder- en havengebied te Antwerpen-Linkeroever totaliseerde in december en januari resp. 5685 en 5199 exemplaren, met de Polders van Doel (3000 in jan) en Putten West (185 in dec) als belangrijkste deelgebieden. Buiten onze poldergebieden waren grotere groepen smienten eerder schaars. Het hoogste aantal betrof 1070 ex. te Overmere-Donk in februari. In Figuur 6 is duidelijk te zien dat deze soort een vrij beperkt verspreidingsgebied heeft in Vlaanderen.

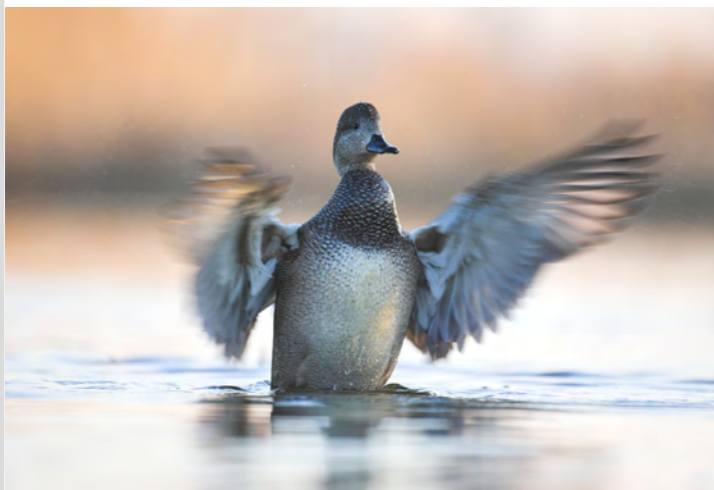
Het wintermaximum van bijna 12.300 **krakeenden** betekende een nieuw record voor Vlaanderen, ook al is stijgende trend sinds 2008 sterk afgevlakt of zelfs bijna stilgevallen. Na jaren van areaaluitbreiding komt de soort inmiddels ruim verspreid voor over Vlaanderen. De sterke afname op de Zeeschelde tussen Zandvliet en Gent (deze winter niet meer dan ruim 750 ex.) is volledig gecompenseerd geworden door een stijging in

Figuur 5. Evolutie van de wintermaxima van bergeend in Vlaanderen.

Figuur 6. Verspreiding van de smient in Vlaanderen tijdens het winterhalfjaar 2017/18. Voor elk gebied is het wintermaximum weergegeven.

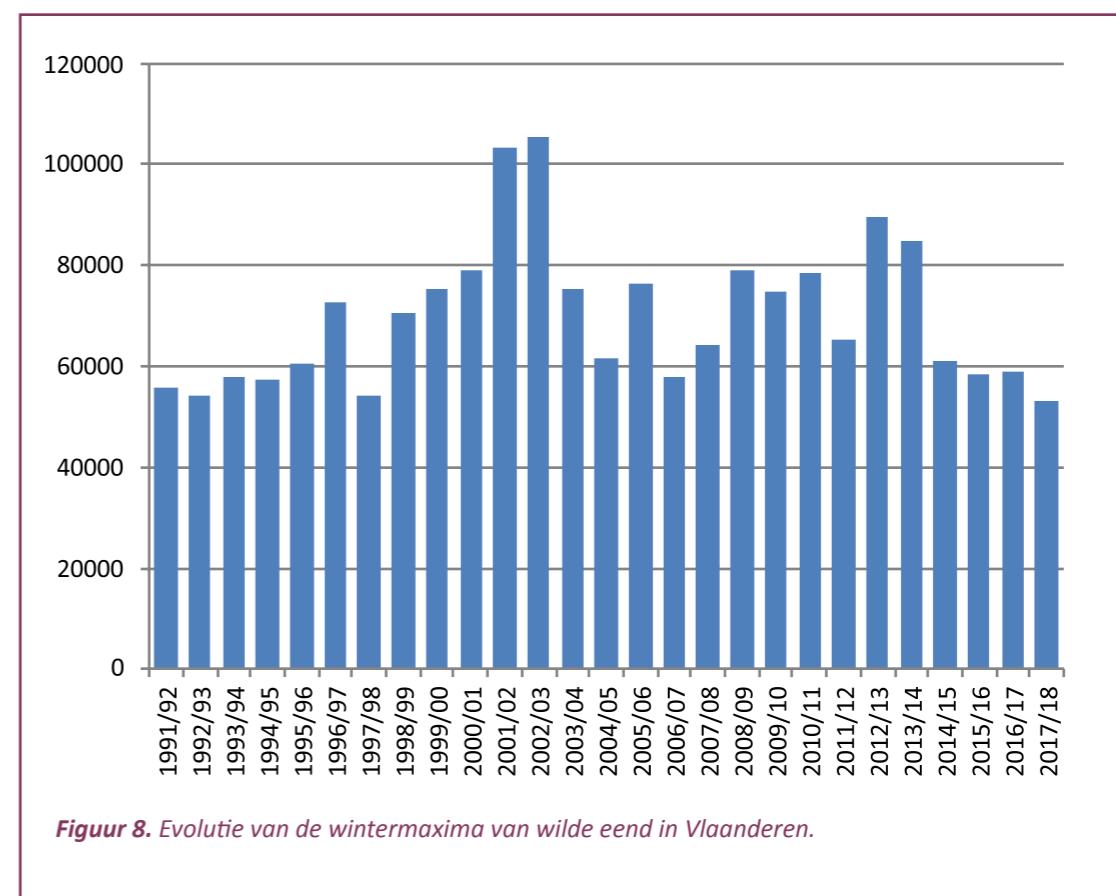
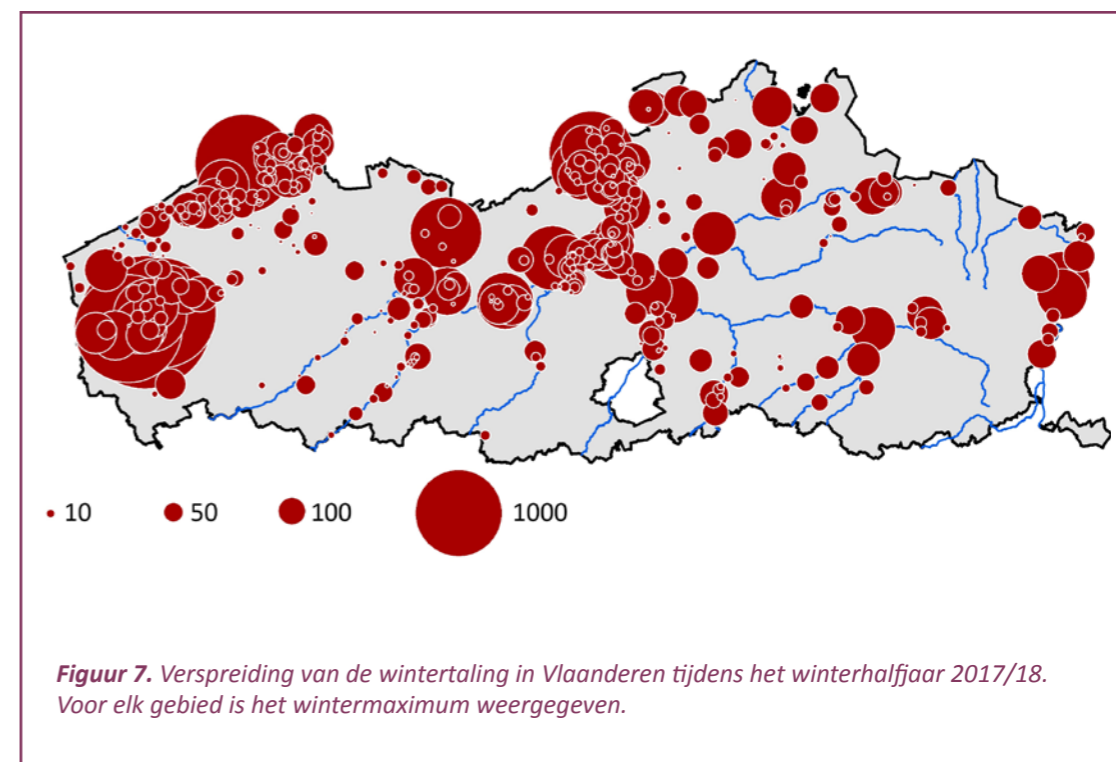
Kraakeend - Yves Adams/Vilda

andere gebieden. De nieuw ingerichte gebieden langs de Schelde speelden daarin een belangrijke rol, zoals blijkt uit de hoge aantallen in o.a. de Wijmeers te Uitbergen (resp. 432 en 449 in dec en jan) en de Polder Kruibekke-Bazel-Rupelmonde (resp. 505 en 585 in dec en jan). Ook op de Zenne houdt de soort nog goed stand (max. 554 in jan). In het Antwerpse Linkeroever-gebied werd in januari een piek bereikt van 530 exemplaren. Ook in de ruime omgeving van Gent bevinden zich enkele goede kraakeend-gebieden zoals de Gentse Kanaalzone (resp. 733 en 734 in dec en jan) en de Bovenschelde-vallei te Zevegem (416 in jan). Daar hoeft de provincie Limburg - met zijn vele plassen en vijvers – niet voor onder te doen. Langs de Grensmaas werden in de periode oktober-januari steevast meer dan 600 ex. geteld (max. 733 in dec). In Midden-Limburg is vooral het Schulensbroek geëvolueerd tot een belangrijke pleisterplaats (500 in dec). Andere gebieden in Vlaanderen met veel kraakeenden waren o.a. Fort V te Edegem (mx. 383 in dec), de zones tussen Grote en Kleine Nete in regio Lier (336 in feb) en het Noordelijk Eiland te Wintam (317 in okt).

Voor het eerst in bijna 10 jaar werden nog eens meer dan 20.000 **wintertalingen** geteld in Vlaanderen. Dat kan hoofdzakelijk toegeschreven worden aan de hoge aantallen die in januari in de overstroomde IJzer-en Handzamebroeken verbleven (6530). Vooral in december waren ook veel wintertalingen aanwezig in de Uitkerkse Polder (1297). Langs de volledige Zeeschelde tussen de Belgisch-Nederlandse grens en Gent werden alleen in januari meer dan 1000 exemplaren geteld (1439). Ook de aantallen langs de Durme (max. 795 in jan), Rupel (358 in feb) en Zenne (285 in jan) scoorden eerder laag. Andere vermeldenswaardige gebieden waren de Kluizendokken in de Gentse Kanaalzone (687 in jan), Bichterweert langs de Grensmaas (443 in dec), Wijmeers te Uitbergen (511 in feb) en de Bergenmeersen te Wichelen (426 in nov). Voor een algemeen beeld van de verspreiding verwijzen we naar Figuur 7.

Met nog geen 54.000 exemplaren noteerden we het laagste wintermaximum van **wilde eend** sinds begin de jaren 1990 (Figuur 8). De afname van deze soort is al een tijdje aan de gang maar gebeurt heel geleidelijk. Tezelfdertijd worden grote concentraties ook

andere gebieden. De nieuw ingerichte gebieden langs de Schelde speelden daarin een belangrijke rol, zoals blijkt uit de hoge aantallen in o.a. de Wijmeers te Uitbergen (resp. 432 en 449 in dec en jan) en de Polder Kruibekke-Bazel-Rupelmonde (resp. 505 en 585 in dec en jan). Ook op de Zenne houdt de soort nog goed stand (max. 554 in jan). In het Antwerpse Linkeroever-gebied werd in januari een piek bereikt van 530 exemplaren. Ook in de ruime omgeving van

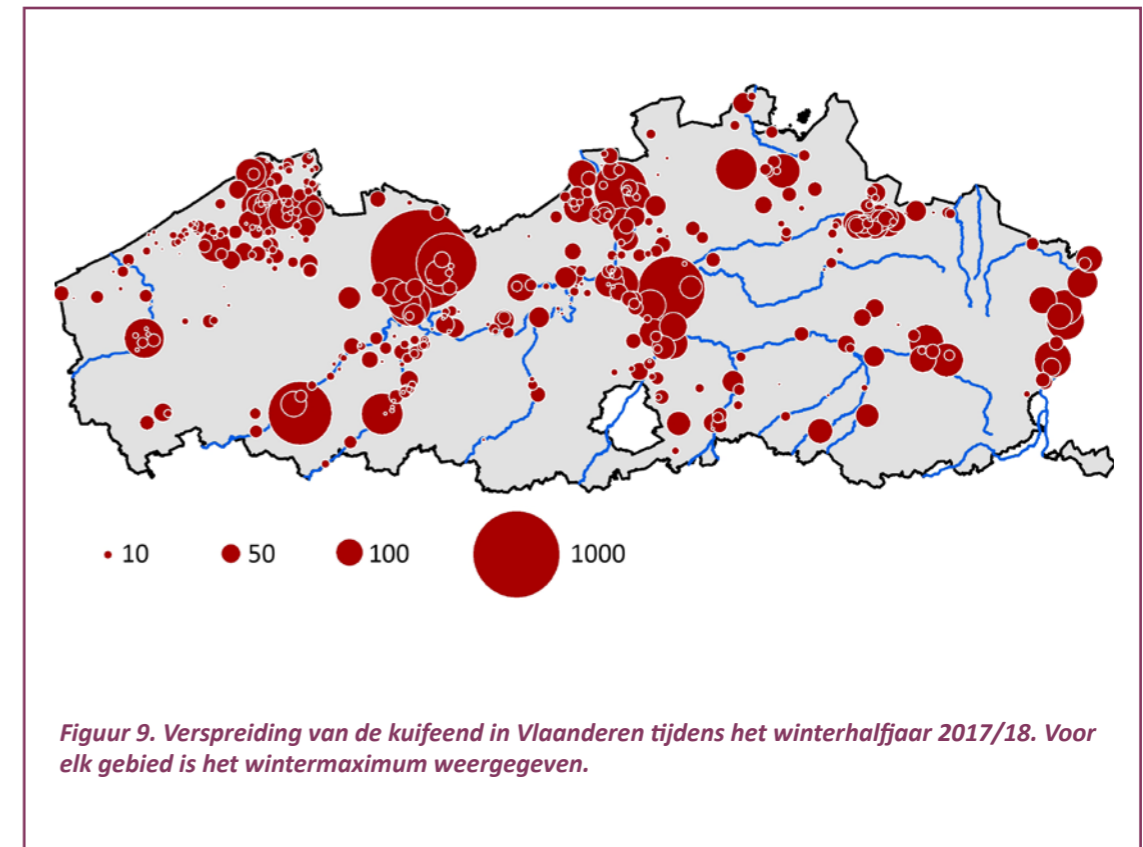
steeds zeldzamer. In nog geen 20 gebieden werd de kaap van 500 ex. overschreden. De top vijf van beste gebieden bestaat uit de Viconia-kleiputten te Stuivekenskerke (tot 3245 in okt), de Bezinkingsbekkens te Veurne (1920 in okt), de Verrebroekse Plassen (1454 in okt), de Spaarbekkens van Kluizen (1041 in nov) en het Molsbroek te Lokeren (965 in jan).

Na twee zeer zwakke winters veerde het aantal **pijlstaarten** opnieuw enigszins op, ook al lag de winterpiek van 1164 exemplaren nog steeds veel lager dan het niveau tijdens de glorieperiode in het begin van deze eeuw (toen regelmatig meer dan 3000). Langs de Zeeschelde wordt de soort nauwelijks nog waargenomen, maar de Rupel (150 in jan) en Zenne (188 van Zennegat tot Hombeek in jan) houden voorlopig stand als belangrijke pleisterplaatsen. Op Antwerpen-Linkeroever werden in december en januari in totaal resp. 184 en 178 geteld, met Drijdijck als belangrijkste gebied (110 in jan). Het Gentse blijkt al jaren een vrij belangrijke regio voor pijlstaarten, met een uitwisseling tussen verschillende gebieden zoals de Kluizendokken (tot 62 in jan), de Bourgoyen-Ossemeersen te Drongen (97 in maart), de Gentbrugse Meersen (62 in feb) en Oudmeers te Zevegem (58 in feb). Voor West-Vlaanderen vermelden we de Uitkerkse Polder (112 in maart) en de IJzerbroeken tussen Diksmuide en Roesbrugge (162 in jan). Opvallend waren ook de 65 ex. op de Bezinkingsbekkens van Tienen in november.

Het aantal **slobeenden** in Vlaanderen schommelde nagenoeg het volledige winterhalfjaar rond de 4000, met een uitschieter in januari (4719). Daarmee zat de soort min of meer op het vrij hoge niveau van vorige zachte winters. Het haven- en poldergebied op Antwerpen-Linkeroever herbergde in totaal regelmatig meer dan 600 exemplaren, verspreid over verschillende gebieden zoals de Verrebroekse Plassen (388 in nov) en de Polders van Doel (222 in jan). Daarnaast verbleven vooral in het najaar veel slobeenden op Blokkersdijk (727 in okt) en De Kuifeend (318 in okt). In het Blankaartgebied en de IJzerbroeken zorgden de grote overstromingen in januari voor een hoge piek van 1149 exemplaren. In de Uitkerkse Polder liepen de aantallen in de loop van de winter geleidelijk op tot een maximum van 329 in maart. Andere gebieden met meer dan 200 exemplaren waren de Grote Bron in Neerijse (tot 252 in nov), het Molsbroek te Lokeren (280 in feb), de Bourgoyen-Ossemeersen te Drongen (204 in maart) en Gralex te Dilsen-Stokkem (219 in dec).

DUIKEENDEN EN ZAAGBEKKEN

Met bijna 2850 exemplaren in januari deed de **tafeleend** het iets beter dan vorige winter en werd de dalende lange termijn trend even tot staan gebracht. Van een echte kentering lijkt echter nog geen sprake want het is wellicht voor het eerst in tientallen jaren dat er tijdens de midmaandelijke watervogeltellingen in geen enkel gebied meer dan 200 tafeleenden werden geteld. De soort komt wel nog steeds verspreid over gans Vlaanderen voor, zoals ook blijkt uit het lijstje met belangrijkste pleisterplaatsen: Wijvenheide te Zonhoven (tot 176 in dec), de Netevallei te Lier-Duffel (170 in dec), Hombeek te Mechelen (132 in dec), de Verrebroekse Plassen (144 in nov), de Kuifeend te Oorderen (102 in okt en nov), de Grote Bron in Neerijse (107 in dec en jan), de Bezinkingsputten te Tienen (119 in maart), De Gavers te Harelbeke (167 in dec) en het Spaarbekken te Merkem (142 in jan).

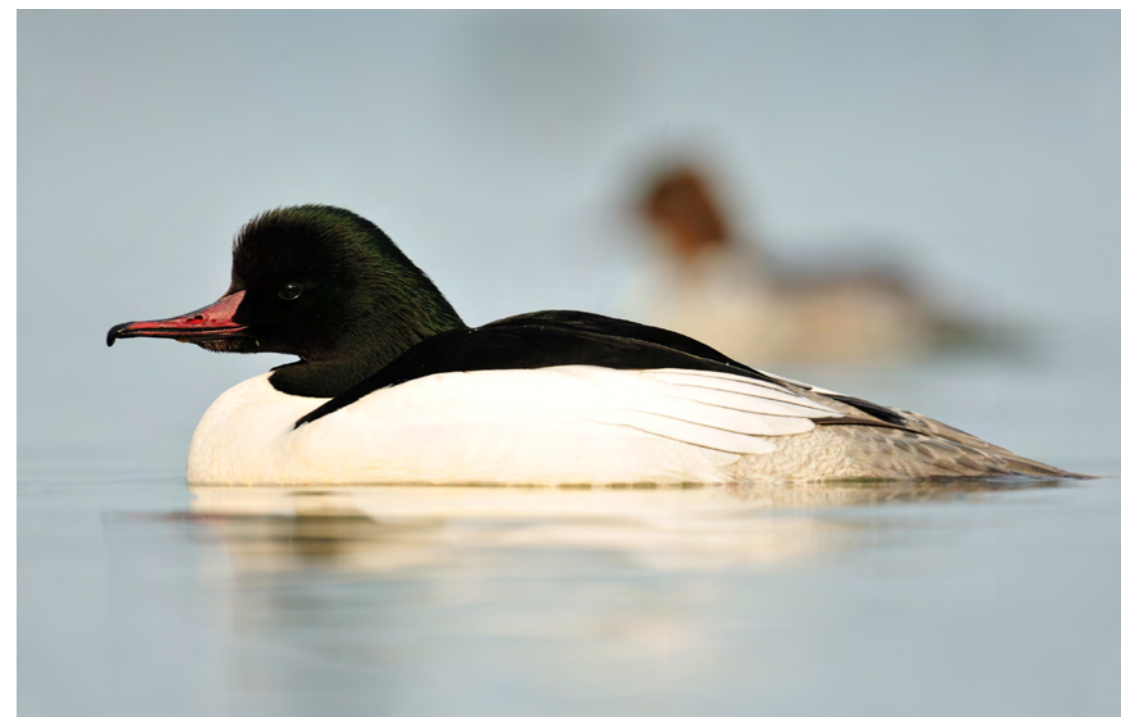

Gaat de **kuifeend** dezelfde weg op als de tafeleend? Omstreeks de eeuwwisseling werden doorgaans nog tussen 14.000 en 16.000 exemplaren geteld in Vlaanderen maar sindsdien lijkt er sprake van een gestage afname. In 2017/18 bleven de aantallen steken op 8000 à 9000. Hoewel de soort nog ruim verspreid voorkomt in Vlaanderen (Figuur 9), bleven groepen van meer dan 200 exemplaren beperkt tot een 10-tal gebieden. De Spaarbekkens van Kluizen staken er bovenuit (max. 1336 in nov), gevolgd door de Netevallei tussen Lier en Duffel (590 in dec), De Gavers te Harelbeke (535 in dec), het Rodenhuzedok in de Gentse Kanaalzone (492 in jan) en de Kuifeend te Oorderen (373 in jan).

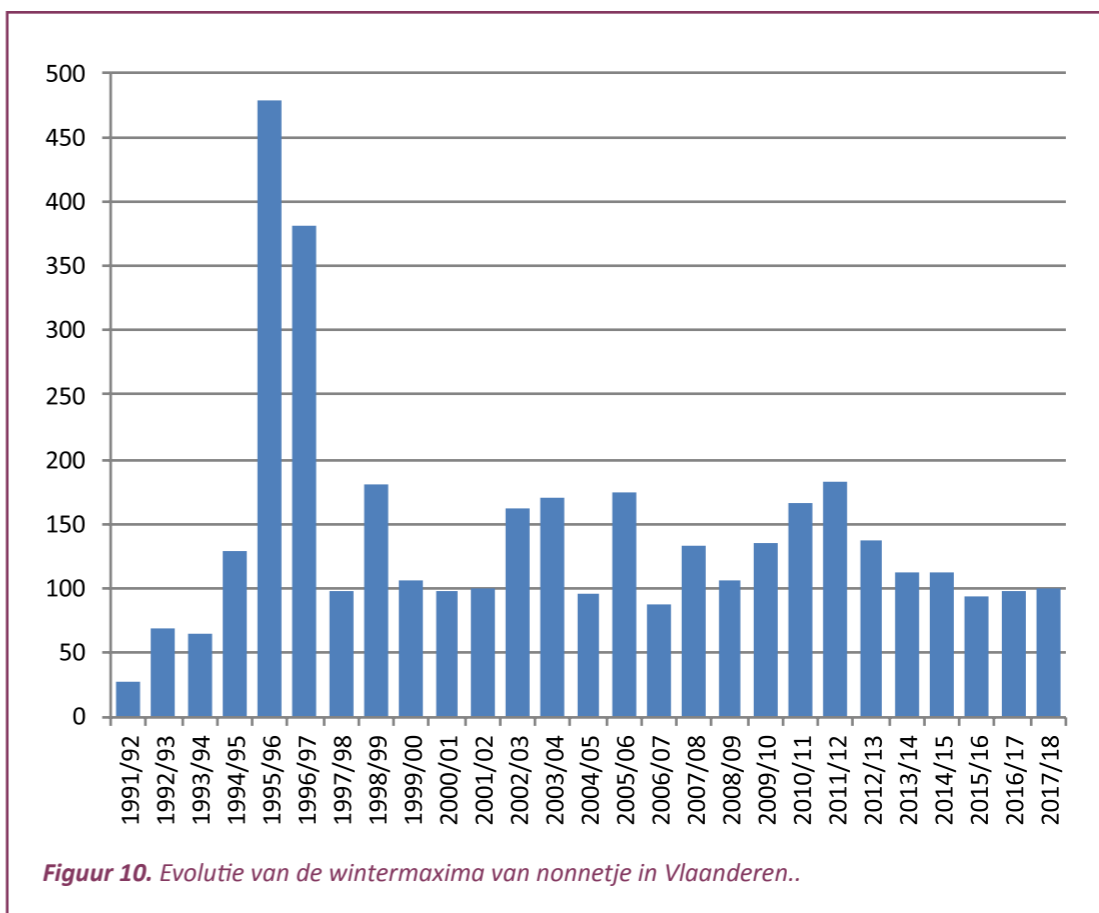
Met amper 161 ex. als hoogste winteraantal ontsnapt ook de **brilduiker** niet aan de algemeen dalende trend van de duikeenden in Vlaanderen. Het gaat om meer dan een halvering van de aantallen sinds eind de jaren 1990. In slechts een handvol gebieden werden meer dan 10 exemplaren genoteerd: de Spuikom van Oostende (tot 26 in maart), de Hoge Dijken te Roksem (22 in maart) en de Spaarbekkens van Kluizen (12 in feb). Het belangrijkste overwinteringsgebied blijft echter de vallei van de Grensmaas met zijn vele grindplassen. In februari werden hier in totaal 52 ex. geteld waarvan 34 op Klauwenhof.

Het wintermaximum (139) van **grote zaagbek** lag iets hoger dan in vorige winters. Groepjes van meer dan 5 ex. waren schaars. Twee regio's staken er enigszins bovenuit: de regio Lier met in januari o.a. 33 ex. in de Fortengordel en 20 ex. tussen Lier en Duffel, en de Maasvallei waar in januari in totaal 42 ex. verbleven (waarvan 21 op Hoch ter Bampd).

Het hoogste aantal **nonnetjes** werd in februari vastgesteld. De exact 100 ex. die toen werden geteld kunnen tegenwoordig als een vrij normaal aantal voor een zachte winter worden beschouwd (Figuur 10). Wijd verspreid is de soort zeker niet; van amper een 20-tal gebieden werden waarnemingen doorgegeven. De belangrijkste situeerden zich in de vallei van de Grensmaas waar in februari in totaal 76 exemplaren werden geteld (o.a. 33 te Kessenich, 26 te Gralex en 14 te Bichterweerd). Op Antwerpen Linkeroever werden in december en februari resp. 12 en 13 ex. genoteerd, wat aanzienlijk minder is dan de aantallen in de voorafgaande winter.

Grote zaagbek - Yves Adams/Vilda

BLESHOENDERS

Er werden tot ruim 25.000 **meerkoeten** geteld in Vlaanderen, een bevestiging van de stabiele trend over de laatste 10 tot 15 jaar. Het zwaartepunt in de verspreiding lag in het uiterste westen en oosten van Vlaanderen, met in de IJzerbroeken tot 2683 in januari en in de Maasvallei tot 2381 in november. Daarbuiten werden weinig grote concentraties opgemerkt. Gebieden met meer dan 500 meerkoeten bleven beperkt tot De Gavers te Harelbeke (tot 834 in okt), het Zeekanaal tussen Brugge en Zeebrugge (762 in dec), het AWW Spaarbekken te Oelegem (666 in dec) en de Spuikom te Oostende (579 in jan).

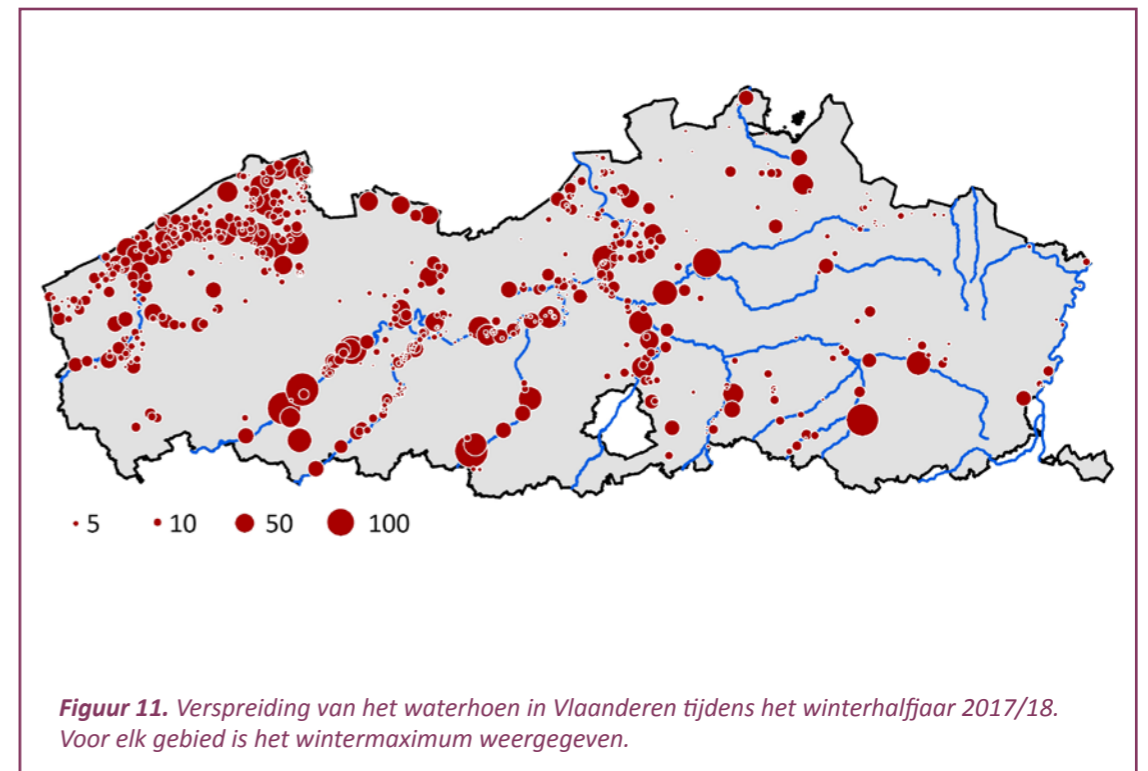
In de periode december-februari leverden de midmaandelijke tellingen telkens ca. 5000 **waterhoenen** op in Vlaanderen. Dat is ongeveer het gemiddelde niveau van de laatste tien winters maar betreft zeker een onderschatting van de werkelijk aanwezige winterpopulatie. De verspreidingskaart illustreert een duidelijke voorkeur voor riviervalleien, met o.a. tot 268 ex. langs de Leie tussen Kortrijk en Sint-Elooisvijve, en 145 langs de Dender tussen de monding van de Mark en Zandbergen (Figuur 11). Maar ook grote ondiepe plassen en zelfs parkgebieden kunnen soms behoorlijk wat waterhoentjes herbergen zoals o.a. in het Vinne te Zoutleeuw (tot 139 in okt) en de Brielmeersen te Deinze (112 in jan).

STELTLOPERS

Gedurende het ganse winterhalfjaar situeerde het aantal **sholeksters** in Vlaanderen zich tussen 2000 en 2800 exemplaren. De aantallen op de hoogwatervluchtplaats in de IJzermonding te Nieuwpoort liepen op 1315 ex. in december. Het hoogste aantal aan de Middenkust (Westende-De Haan) betrof 547 in januari. Aan de Oostkust werden in het winterhalfjaar steeds tussen 500 en ruim 800 exemplaren geteld met het havengebied van Zeebrugge (tot 550 in jan) en Het Zwin te Knokke (221 in okt) als belangrijkste overwinteringsgebieden. Langs de Beneden-Zeeschelde bleven de aantallen langs de Beneden-Zeeschelde (en aangrenzende polders) in de eerste wintermaanden erg bescheiden (resp. 93 en 85 in dec en jan), maar met een aanzienlijke toename in februari (214) en maart (359). Vanaf maart verschenen zoals gewoonlijk ook mooie groepen op een aantal plaatsen in het binnenland van waaruit later de broedgebieden in de omgeving worden bezet, zoals aan de E10-Plas in Minderhout (120), in het Turnhouts Vennengebied (108), de omgeving van het Blak te Beerse (85) en op de Spaarbekkens van Kluizen (75).

Meerkoet - Koen Devos

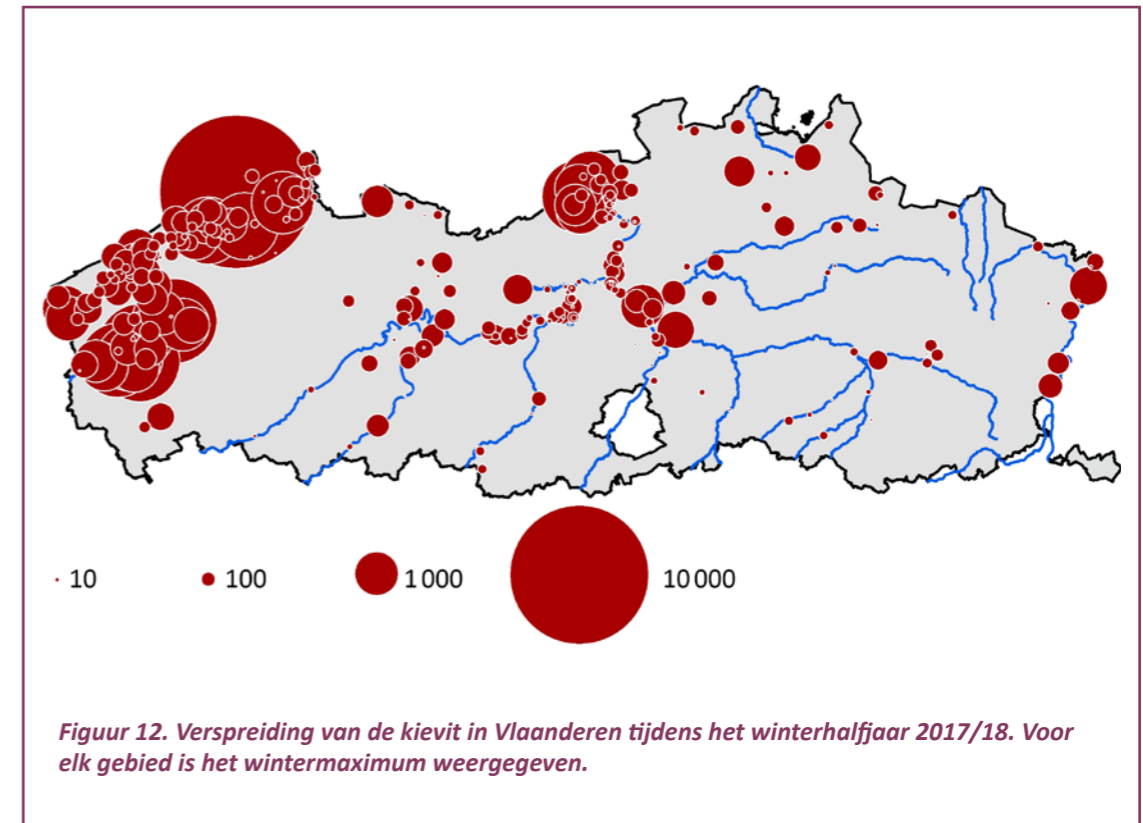

In de wintermaanden werden maar weinig **kluten** geteld (max. 124 in jan). Vooral de aantallen langs de Beneden-Zeeschelde bleven deze winter opvallend laag (resp. 98 en 104 in dec en jan). Langs de kust overwinterden kleine aantallen in Het Zwin te Knokke (max. 20 in feb) en in de Zeebrugse Achterhaven (16 in feb). In maart was er een duidelijke toename van het aantal kluten in Vlaanderen (373), wat wijst op enige doortrek en/of aankomst van broedvogels.

De februari-telling resulteerde in een totaal van meer dan 7600 **goudplevieren**, één van de hoogste cijfers voor Vlaanderen in de laatste 20 jaar. Vooral in de soms erg natte IJzerbroeken waren opnieuw grote aantallen aanwezig, met een maximum van 6162 ex. in februari. In de Handzamevallei werden tot 665 ex. geteld in januari. In de polders aan de Oost- en Middenkust bleek de soort veel minder algemeen. Met uitzondering van de Uitkerkse Polder (567 in feb) en de polders bij Middelkerke (440 in nov) werden daar nergens grote groepen gezien. In de polders van Antwerpen-Linkeroever was de soort vooral in februari goed vertegenwoordigd (472).

Het verspreidingsgebied van de **zilverplevier** is zeer beperkt in Vlaanderen. Gekende pleisterplaatsen aan de kust zijn Het Zwin te Knokke (tot 97 in jan), de IJzermonding te Nieuwpoort (73 in jan) en de Baai van Heist (16 in feb). Het hoogste aantal aan de Middenkust betrof 15 in januari. In oktober werden ook 7 ex. gezien langs de Beneden Zeeschelde te Kallo-Doel.

Voor van december tot februari verbleven erg veel **kieviten** in Vlaanderen. Het wintermaximum van 64.000 ex. is zelfs het hoogste getelde aantal sinds 1999/2000, toen deze soort voor het eerst werd meegenomen tijdens de midmaandelijke watervogeltellingen. Vooral in de IJzervallei en de Kustpolders werden grote concentraties vastgesteld (Figuur 12). In de deels overstroomde IJzerbroeken tussen Diksmuide en Roesbrugge werden in januari en februari resp. 16.850 en 15.346 ex. geteld. In de aanpalende Handzamevallei bedroeg het maximum 5875 ex. in januari. In de Oostkustpolders vormen vooral de Uitkerkse Polders een uitverkoren pleisterplaats (tot 12.191 in jan) en ook de Zeebrugse Achterhaven is erg in trek bij deze soort (4154 in dec). Het belangrijkste gebied aan de Middenkust was het Pompje te Oudenburg (tot 2350 in jan). Op Antwerpen-Linkeroever waren de aantallen van oktober tot februari opvallend constant, met steeds tussen 4000 en 5000 exemplaren.

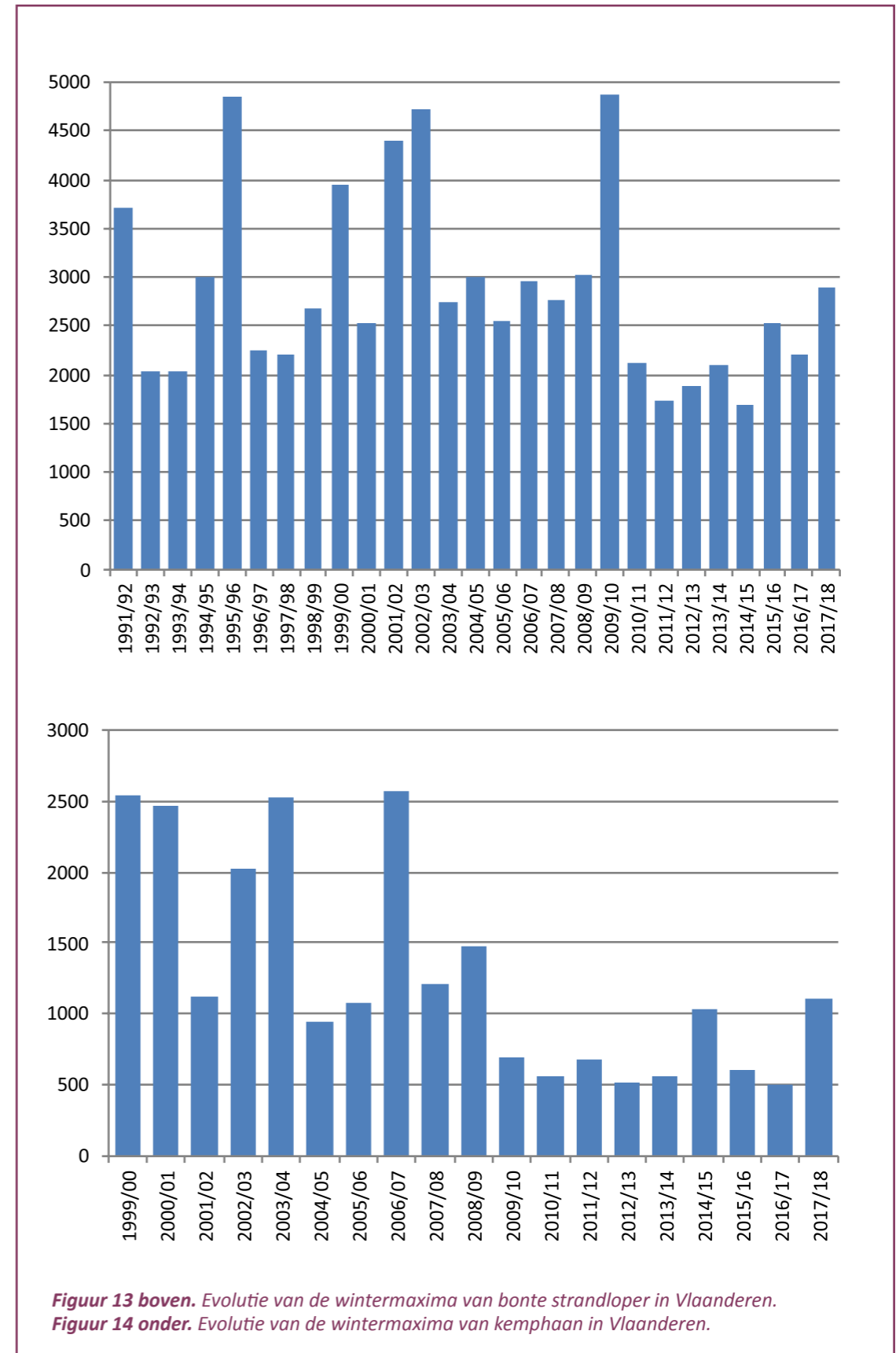
Bonte strandloper - Koen Devos

De hoogste aantallen **drieteenstrandlopers** werden geteld in december (546) en januari (492), met de bemerking dat het bij deze soort soms moeilijk is om dubbeltellingen helemaal uit te sluiten. Aan de Westkust gebeurden tellingen van drieteentjes soms bij laagwater, aan de Middenkust stevast simultaan bij hoogwater. Mogelijk is er naargelang het getij enige uitwisseling tussen beide regio's. Tussen Westende en De Haan werden tot maximaal 371 exemplaren geteld in november. Het traject De Panne-Nieuwpoort was in december goed voor 310 exemplaren. Van de Oostkust kwamen alleen meldingen binnen van Het Zwin (max. 10 in nov).

Er werden midden januari net geen 2900 **bonte strandlopers** geteld, het hoogste aantal sinds 2010 (Figuur 13). Op de hoogwatervluchtplaats aan de IJzermonding te Nieuwpoort verzamelden zich toen 2105 exemplaren. Aan de Middenkust (Westende-De Haan) deed de soort het opnieuw wat beter dan vorige winter (tot 358 in dec). De aantallen aan de Oostkust zijn maar een fractie meer van deze in de jaren 1980 en 1990, vooral door het verdwijnen van geschikte terreinen in de Zeebrugse Voorhaven. Mogelijk dat de uitbreiding van het Zwin voor een zekere heropleving kan zorgen. In januari werden daar 213 ex. genoteerd. In maart pleisterden 129 ex. in de Uitkerkse Polder. Op de slikken van de Beneden Zeeschelde werden nauwelijks bonte strandlopers gezien (max. 45 in nov), dit in tegenstelling tot het poldergebied van Antwerpen-Linkeroever waar af en toe honderden exemplaren verbleven (tot 660 in de Polders van Doel in nov).

Met een maximum van 1105 exemplaren in februari deed de **kemphaan** het vrij goed, hoewel de grote pieken uit de periode 1999-2009 tegenwoordig niet meer gehaald worden (Figuur 14). De grootste aantallen zaten gewoontegetrouw in de IJzerbroeken (tot 664 in feb). Andere belangrijke pleisterplaatsen waren het Pompje bij Oudenburg (tot 183 in feb) en de Uitkerkse Polder (118 in maart), niet toevallig gebieden waar vernatting in het kader van natuurherstel heeft plaatsgevonden. De soort is de laatste jaren opvallend aanwezig op Antwerpen-Linkeroever, met in februari zelfs een totaal van 310 exemplaren.

Tijdens de februari-telling werden al meerdere groepjes **grutto's** waargenomen en was de voorjaarsstrek dus al duidelijk op gang gekomen. De piek viel echter zoals gewoonlijk in maart, ook al valt die niet noodzakelijk samen met het telweekend in die maand. Midden maart werden in Vlaanderen in totaal 3674 exemplaren geteld. Daarvan verbleven er 1583 in de IJzerbroeken tussen Diksmuide en Roesbrugge. In de kustregio's werden

ook nog vrij grote groepen gemeld in de Uitkerkse Polders (368) en in de Zwaanhoek te Oudenburg (285). Buiten de Kustpolders bleef de aanwezigheid van grutto's beperkt tot groepjes van enkele tientallen, met uitzondering van Antwerpen-Linkeroever (218) en het Turnhouts Vennengebied (173).

Zowel in januari als februari werden ca. 8500 **wulpen** geteld. Ter vergelijking: de slaapplaatstelling op 20/01 leverde in totaal 9528 exemplaren op. In de Oostkustpolders werd van december tot maart steeds de kaap van 2000 overschreden (max. 2893 in dec), waarvan de hoofdmoot in de Uitkerkse Polder (1552 in dec). Ook de polder- en valleigebieden aan de Westkust vormen een geliefkoosd overwinteringsgebied (resp. 2172 en 2290 in jan en feb). Belangrijke pleisterplaatsen daar waren de IJzerbroeken (877 in jan), de Handzamevallei (445 in jan) en de Waleweiden te Schore-Leke (376 in jan). Aan de Middenkust werden de grootste aantallen in februari vastgesteld (in totaal 1390), o.a. aan de Crocodile te Middelkerke (590) en aan het Pompje te Oudenburg (388). In de regio Gent waren de aantallen wulpen zeer wisselend: van geen enkele in november tot bijna 870 in februari (waarvan 356 aan de Kluisendokken). In Noord-Oost-Vlaanderen werd eveneens in februari een mooie groep genoteerd in het Krekengebied van Sint-Laureins en Sint-Jan-in-Eremo (680). Op Antwerpen-Linkeroever leverde de januari-telling een totaal op van 1220 (waarvan 587 op Drijdijck). Voor de Antwerpse Kempen onthouden we vooral de 300 ex. in de Wuustwezelse Heide (jan).

Het aantal **tureluurs** in Vlaanderen liep op tot ruim 500 in december. De winterver spreiding is grotendeels beperkt tot getijdengebieden aan de kust en langs de Schelde. De belangrijkste pleisterplaatsen aan de kust waren de IJzermonding te Nieuwpoort (tot 216 in okt), Het Zwin te Knokke (74 in maart), de Baai van Heist (32 in dec) en de Uitkerkse Polder (32 in maart). Het hoogste aantal langs de Beneden-Zeeschelde betrof 181 ex. in december (vooral op Linkeroever tussen de Kerncentrale en Liefkenshoek). In diezelfde maand zaten ook nog eens 51 ex. in de aanpalende polders.

Bij **steenloper** zijn het vooral de simultaantellingen op de hoogwatervluchtplaatens langs onze kust die een betrouwbaar beeld opleveren van de overwinterende aantallen. Aan de Middenkust (Westende-De Haan) pleisterden in november en december resp. 515 en 461 ex.. In andere telmaanden lagen de aantallen hier aanzienlijk lager. Hetzelfde patroon zagen we aan de Westkust waar op de HVP aan de IJzermonding maximaal 405 ex. werden geteld in december. Aan de Oostkust gebeurden de tellingen minder systematisch en volledig. In het Zwin te Knokke werden tot 89 ex. genoteerd in november.

Meeuwen

In heel wat telgebieden worden meeuwen niet meegeteld. Dit is immers slechts facultatief. De Vlaamse maandtotalen zijn voor de meeuwensoorten bijgevolg sterk onvolledig. In totaal werden nooit meer dan een 25.000-tal meeuwen geteld, terwijl we uit slaapplaatstellingen kunnen afleiden dat dit aantal kan oplopen tot boven de 300.000. Voor de volledigheid geven we voor de algemeenste soorten de wintermaxima weer die tijdens de midmaandelijke tellingen werden genoteerd: 20.379 kokmeeuwen (jan), 2794 stormmeeuwen (januari), 2014 zilvermeeuwen (februari) en 234 kleine mantelmeeuwen (maart).

Dankwoord

In de eerste plaats een hartelijk woord van dank aan alle tellers die maandelijks door weer en wind op stap gingen om de watervogels in 'hun' gebieden te tellen! Voor de organisatie en coördinatie van de tellingen is vooral het werk van de regionale coördinatoren onmisbaar om het watervogelproject in goede banen te leiden. Daarom veel dank aan Wim Duran, Dirk Vanhoecke, Marc De Ceuninck, Frank De Scheemaeker, Geert Spanoghe, Walter De Smet, Walter Hamelinck, Luc Vandeghinste, Dimitri Van de Populiere, Joris Everaert, Luc Favijts, Bjorn Tytgat, Karel Helsen, Jean Kiebooms, Joost Reyniers, Ludo Benoy, Jef Sas, Jef Mangelschots, François Bartholomeeusen, Luc Hendrickx, Sophie Philtjens, Jan Gabriëls en Marcel Jonckers. Eckhart Kuijken en Christine Verscheure zorgen al decennialang voor de coördinatie van de gebiedsdekkende gantellingen in de volledige Oostkustpolders.

Referentie

Devos K. & T. Onkelinx, in prep. *Populatieschattingen en trends van overwinterende watervogels in Vlaanderen, periode 1991/1992 – 2017/2018. Rapport Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek.*

Vlaamse bijdrage voor de rapportage 2019 m.b.t. de Europese Vogelrichtlijn

Glenn Vermeersch, Koen Devos, Eric Stienen, Anny Anselin & Thierry Onkelinx

[glenn.vermeersch@inbo.be]

Grote zilverreiger - Glenn Vermeersch

Elke lidstaat in Europa is gebonden aan een reeks regels en richtlijnen. Eén ervan is de Europese Vogelrichtlijn. Binnen het Vlaamse natuurbehoud is dit een hele belangrijke omdat we er o.a. de Europese beschermingsstatus van bijna al onze grote, nog resterende natuurkernen aan te danken hebben. In ruil daarvoor vraagt Europa ons ook om 6-jaarlijks te rapporteren over de status en trends van al onze broedvogels en overwinterende watervogels, dus ook buiten die grote natuurgebieden. De Vogelrichtlijn-rapportage is m.a.w. een hele klus en typisch een voorbeeld van een rapport dat zonder de medewerking van alle vrijwillige tellers onmogelijk zou zijn. Bovendien

kwam de timing ervan ons nu -net voor de start van het grote vogelatlas-project- mooi uit: de uitgevoerde berekeningen en analyses van de voorbije maanden tonen ons precies die lacunes in onze kennis waarvoor de atlas-data als geroepen zullen komen. Anderzijds stellen we toch weer vast dat we dankzij jullie monitoring-inspanningen behoorlijk goede en gedetailleerde cijfers van het merendeel van onze soorten hebben kunnen aanleveren. De samenwerking met de Brusselse en Waalse collega's stelt ons bovendien in staat om ook Belgische cijfers en trends te gaan tonen. In deze bijdrage focussen we echter eerst nog even op de Vlaamse gegevens.

Aanpak

Recente broedvogel-populatieschattingen werden opgesteld voor de periode 2013-2018. Hiervoor werden gegevens gebruikt uit de databanken van bestaande langlopende gestandaardiseerde monitoringsprojecten (INBO), gepubliceerde broedvogelatlassen, een selectie uit waarnemingen.be (via Natuurpunt Studie vzw) en informatie uit soortspecifieke projecten. We maakten hiervan ook gebruik voor het bepalen van de korte en lange termijn populatie- en areaal-trends. De kwaliteit van de data is voor veel zeldzame en schaarse soorten erg goed. Ook voor algemene broedvogels kunnen we sinds de start van het ABV-project (opgestart in Vlaanderen in 2007) beschikken over statistisch sterk onderbouwde (korte termijn-) trends. Het bepalen van precieze aantalschattingen van algemene broedvogels bleek veel moeilijker, o.a. doordat we nog niet konden beschikken over recente atlasgegevens. De volgende rapportage zal betrekking hebben op de periode 2019-2024 en daarin zal dan ook gebruik gemaakt worden van de op dat moment erg recente, nieuwe data uit de Vogelatlas.

Voor overwinterende watervogels werd een recente, gemiddelde populatieschatting bepaald, op basis van gegevens van de vijf meest recente winters, 2013/14-2017/18. Deze gegevens zijn afkomstig van gestandaardiseerde en gebiedsdekkende tellingen die elke winter in Vlaanderen worden georganiseerd en worden opgeslagen in de watervogeldatabank van het INBO. Ze laten voor de meeste soorten toe om zowel betrouwbare populatiegroottes te bepalen als korte- en lange termijn populatietrendberekeningen uit te voeren. Ook in de toekomst zal dit zo blijven.

Resultaten

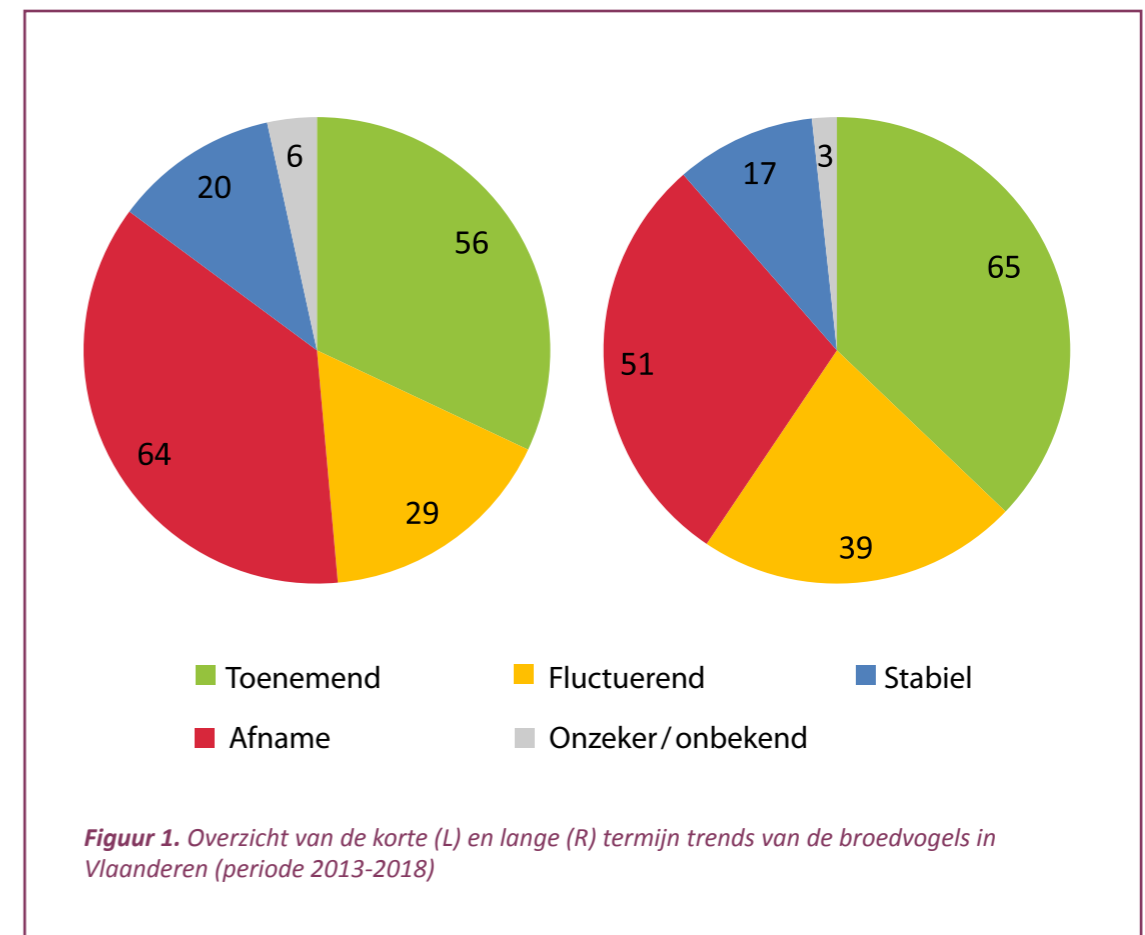
Alle resultaten van de broedvogels worden momenteel verwerkt in een broedvogelrapport dat naar verwachting nog voor de start van het nieuwe veldseizoen in 2020 beschikbaar zal zijn. Ook een watervogelrapport zit nog in de planning. In deze nieuwsbrief presenteren we alvast een samenvatting en de belangrijkste bevindingen.

BROEDVOGELS

De korte en lange termijn trends voor broedvogelsoorten (2007-2018 versus 1973-2018, Figuur 1)) lopen grotendeels gelijk. Op de korte termijn is er een wat hoger aandeel afnemende soorten terwijl op de lange termijn meer soorten als 'fluctuerend'

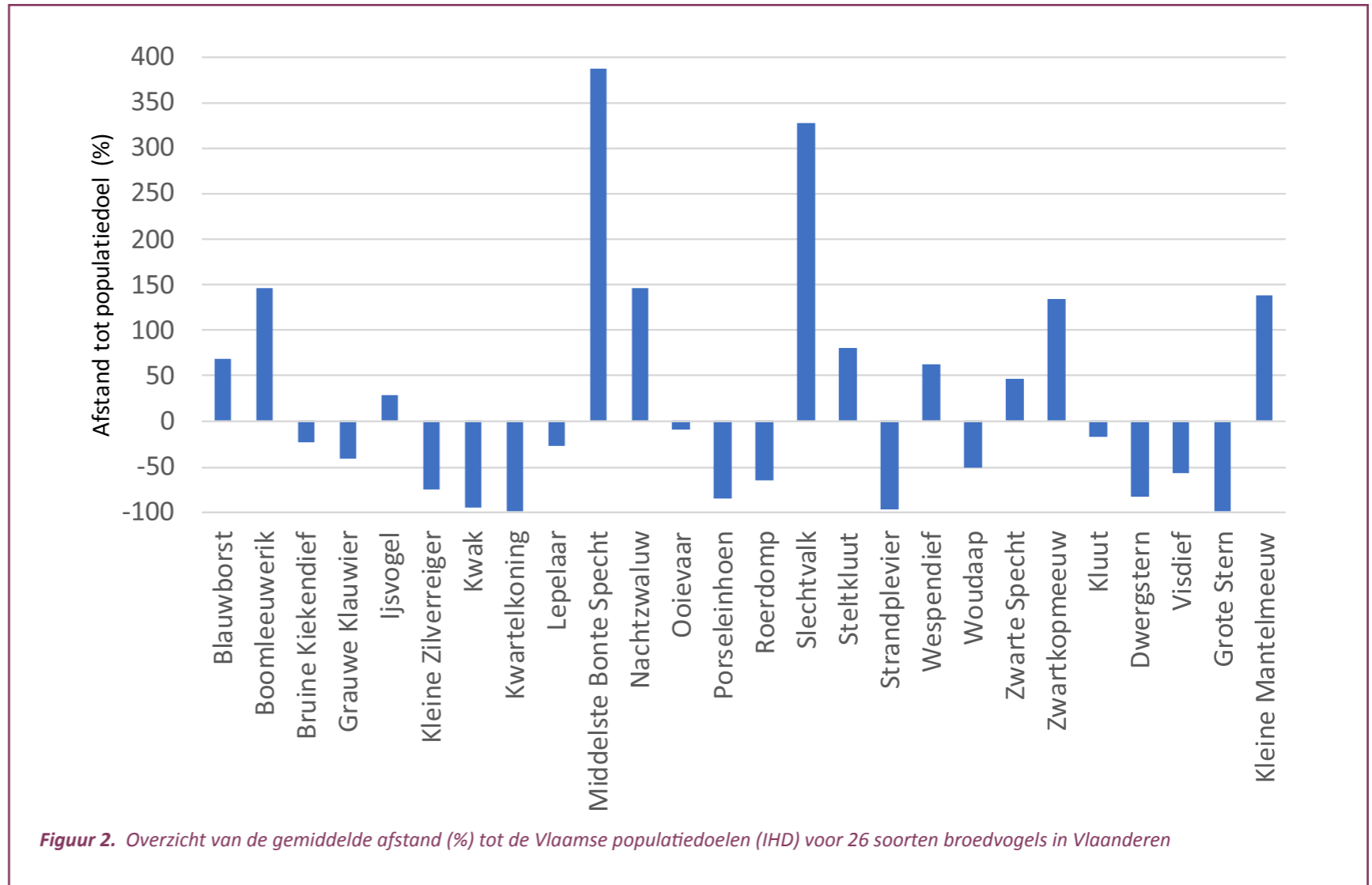
worden omschreven. In het algemeen kunnen we stellen dat -op de korte termijn- aan landbouwgebied gebonden vogelsoorten (fors) afnemen. Ook lange afstandstrekkers (sub-Sahara migranten) vertonen een gemiddeld duidelijk negatieve trend. Bosvogels vertonen als groep een meer gematigd beeld, maar nemen gemiddeld toch ook af, vooral onder invloed van de lange afstandstrekkers.

Tenslotte blijken soorten gebonden aan moerasvegetaties eveneens sterk onder druk te staan. Dat blijkt opnieuw wanneer we enkel kijken naar een set van 26 soorten broedvogels die op de Annex I van de Europese Vogelrichtlijn staan (Figuur 2). Voor die soorten werden voor Vlaanderen namelijk instandhoudingsdoelen (IHD's) vastgelegd. We streven er dus naar om minimaal die vooropgestelde doelen te halen d.m.v. bescherming en soortspecifieke maatregelen als natuurinrichting, soortbeschermingsplannen enz....

Blauwborst - Yves Adams/Vilda

Figuur 2. Overzicht van de gemiddelde afstand (%) tot de Vlaamse populatiedoelen (IHD) voor 26 soorten broedvogels in Vlaanderen

Figuur 2 geeft voor elke broedvogelsoort met een IHD-populatiedoel, die als broedvogel voorkwam tijdens de periode 2013-2018 het gemiddelde percentage weer van de populatie in 2013-2018 t.o.v. die IHD-doelen. Het resultaat is een distance to target per soort. Uit de figuur blijkt dat 11 van de 26 soorten de vooropgestelde doelen bereiken en soms zelfs fors overschrijden (bv. middelste bonte specht en slechtvalk). Iets meer dan de helft van de soorten haalt de doelen echter (ruim) niet. Opvallend hierbij is het grote aandeel aan moerassen en slikken en schorren gebonden soorten zoals verschillende sternensoorten, lepelaar, woudaap en roerdomp.

Grauwe klauwier - Glenn Vermeersch

WATERVOGELS

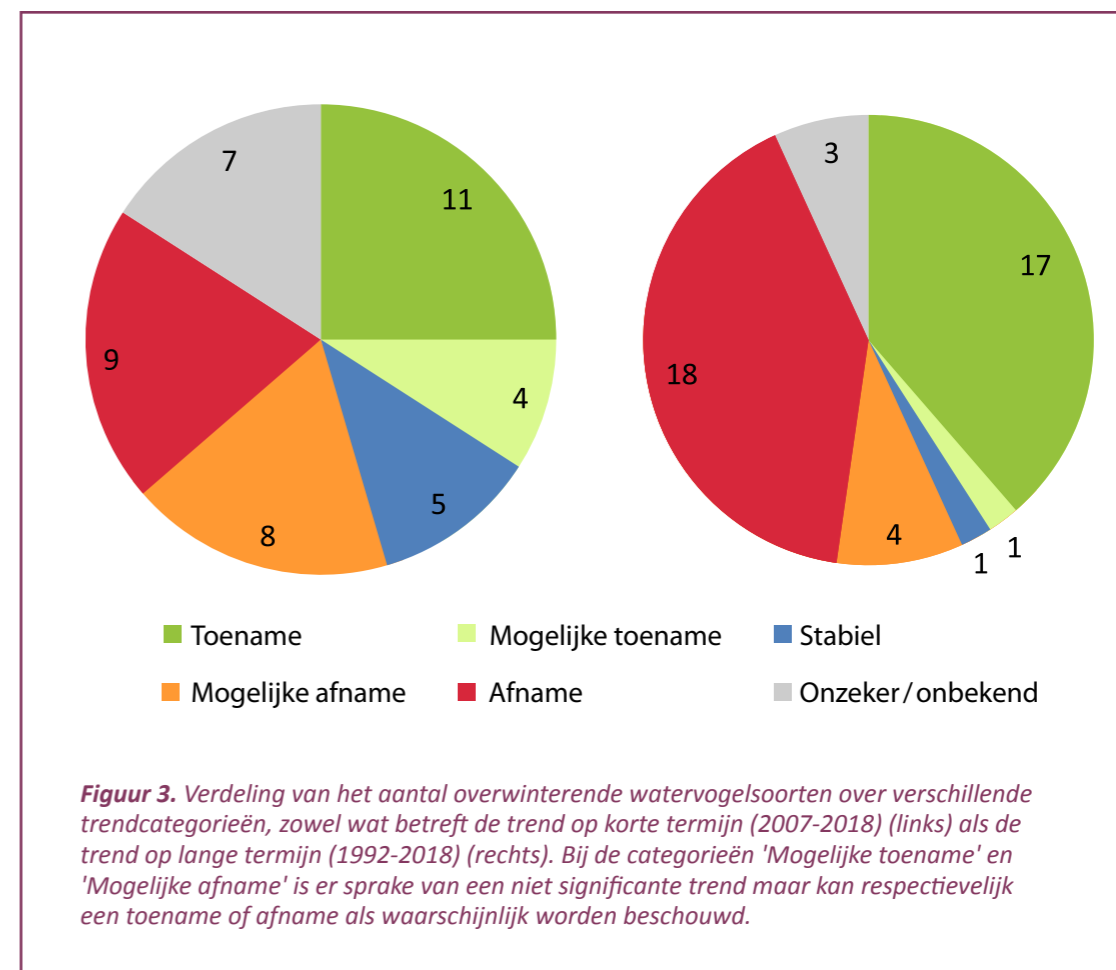
Voor alle watervogelsoorten werd zowel de lange termijn trend (1991-2018) als de korte termijn trend (2007-2018) berekend. Voor soorten die in zeer kleine aantallen voorkomen, levert een trendanalyse echter vaak weinig bruikbare of relevante resultaten op. Daarom is het trendoverzicht in Figuur 3 beperkt tot de meest algemene soorten watervogels in Vlaanderen (44 soorten met een geschatte Vlaamse populatiegrootte van minstens 50 individuen)

Als we kijken naar de lange termijn trend over de periode 1991-2018, dan is te zien dat het aantal soorten met een toenemende of stabiele trend vrij vergelijkbaar is met het aantal soorten die een afnemende trend vertonen. Ook bij de korte termijn trend is het aantal soorten met een (potentiële) toename en afname min of meer in evenwicht, maar is het aandeel van soorten met een stabiele of onzekere trend groter.

Soorten die een toename vertonen behoren vooral tot de ganzen, futen, reigers en aalscholvers. Typisch herbivore en visetende soorten zitten dus in de lift. Soorten met een afnemende trend vinden we vooral in de groep van de eenden en steltlopers, vooral bij soorten die hoofdzakelijk van ongewervelden leven.

Voor 19 watervogelsoorten (exclusief meeuwen) waren voldoende gegevens beschikbaar om de afstand te berekenen tussen de actuele populatie-aantallen en de kwantitatieve IHD-populatiedoelen die in 2009 voor Vlaanderen werden geformuleerd. Om de huidige populaties te kunnen vergelijken met de doelen, werd dezelfde methode gebruikt als bij de opmaak van die IHD's. Ze werden zijn toen bepaald op basis van seizoensgemiddelden (= gemiddeld getelde aantal in de periode oktober-maart). Aantallen van overwinterende watervogels kunnen vrij sterk fluctueren van winter tot winter. Om die reden biedt een gemiddelde waarde over de vijf winters (en op dezelfde wijze afgerond zoals bij de opmaak van de IHD) een goede en betrouwbare vergelijkingsbasis met de gestelde populatiedoelen.

Van acht soorten werden de populatiedoelen gehaald: grote zilverreiger, kleine zwaan, kolgans, toendrarietgans, grauwe gans, krakeend, slobend en wulp (Figuur 4). Bij de elf soorten die de doelstelling niet halen, zijn er drie waarvan de afstand tot het IHD kleiner is geworden sinds 2009 (kluut, goudplevier, steenloper), van zes is de afstand groter geworden (kemphaan, kleine rietgans, kuifeend, pijlstaart, smient en tafeleend) en van twee gelijk gebleven (bergeend, wintertaling). Bij vier soorten is de afstand tot

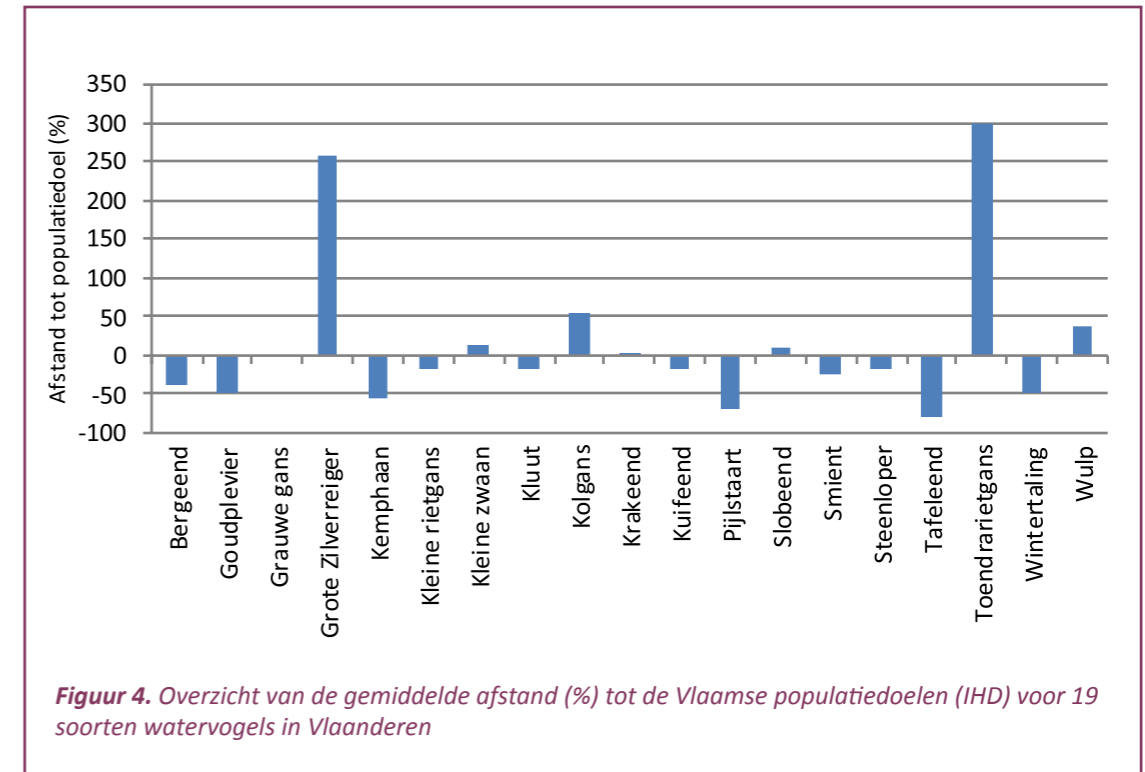
Kleine zwaan- Glenn Vermeersch

de vastgestelde doelen nog erg groot ($\Rightarrow$ 50%): kemmaan, wintertaling, pijlstaart en tafeleend. Voor de drie laatste soorten is volgens de IHD weliswaar een afname in beperkte mate aanvaardbaar als gevolg van verminderde eutrofiëring van stromende en stilstaande wateren. De aanhoudende afname is echter van die aard dat het bereiken of handhaven van een gunstige staat van instandhouding in het gedrang komt.

Ook voor drie meeuwensoorten werden populatiedoelen opgesteld voor wat betreft de winterpopulatie: kokmeeuw (150.000), stormmeeuw (100.000) en zilvermeeuw (20.000). De meeuwen werden echter niet opgenomen in Figuur 4 omdat de methode die bij de andere watervogelsoorten werd gebruikt niet kan toegepast worden op deze soortengroep. In de periode 2013/14 tot 2017/18 werden in Vlaanderen immers slechts enkele gebiedsdekkende tellingen verricht die een vergelijking met de instandhoudingsdoelstellingen toelaten (waardoor er niet met seizoensgemiddelden kan gewerkt worden). Op basis van de weinige beschikbare tellingen kwamen we voor de huidige Vlaamse winterpopulatie aan een voorzichtige raming van 200.000-300.000 kokmeeuwen, 80.000-100.000 stormmeeuwen en 15.000-20.000 zilvermeeuwen. Voor kokmeeuw werd daarmee de doelstelling vlot gehaald, voor stormmeeuw en zilvermeeuw valt de bovengrens van de populatieschatting nog net samen met het vooropgestelde doel.

Dankwoord

Zoals al beschreven in de inleiding is dit soort rapportage ondenkbaar zonder de ontelbare uren terreinwerk van vrijwillige medewerkers, een welgemeend dank u wel daarvoor!

Appelvink - Koen Devos

Vogelatlas neemt vliegende start!

Team Vogelatlas.be [vogelatlas@natuurpunt.be]

20 jaar geleden, van 2000 tot 2002, werd het veldwerk uitgevoerd voor de *Atlas van de Vlaamse Broedvogels*, die in 2004 van de pers rolde. Meer dan 800 waarnemers trokken toen het veld in en Vlaanderen werd gebiedsdekkend in kaart gebracht. Het resultaat mocht er zijn en de atlas was lang dé Vlaamse referentie bij uitstek. Ondertussen ziet iedere vogelkijker dat er zich op het terrein soms grote veranderingen hebben voltrokken. Veel soorten namen duidelijk af, maar even goed verschenen nieuwe soorten of breidden soorten hun areaal verder uit. Tijd dus voor een nieuwe atlas die ons opnieuw een erg goed beeld moet gaan opleveren van hoe het nu met alle vogels gesteld is in Vlaanderen.

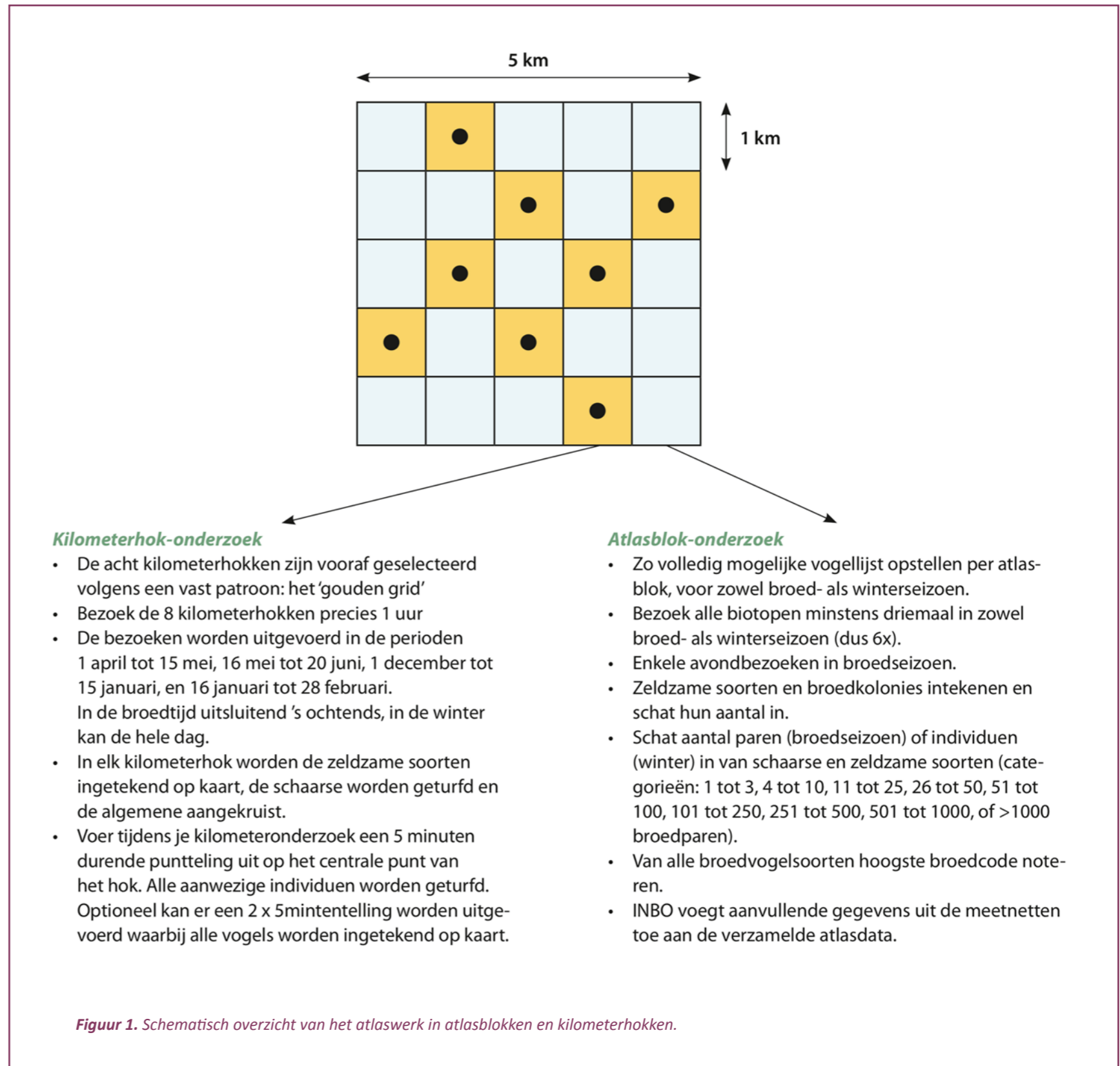
Op initiatief van INBO werden Natuurpunt en Likona bereid gevonden om het noodzakelijke veldwerk in goede banen te gaan leiden. De methode die we tijdens het veldwerk strikt dienen te volgen zal nog erg bekend in de oren klinken bij tellers die meewerkten aan de vorige broedvogelatlas (Zie Figuur 1). Nieuw is echter dat we nu ook de overwinterende vogelsoorten mee gaan tellen en dus opnemen in het finale resultaat.

Vogelatlas

Vurgoudhaan - Glenn Vermeersch

In Natuur.Oriolus verscheen pas een uitgebreide samenvatting van de te volgen methode en op www.vogelatlas.be zal weldra nog een volledige handleiding in pdf-formaat beschikbaar worden gesteld voor download. In dit verhaal willen we echter, na de vele voorbereidingen, vooral even terugblikken op de echte start van het project. Die viel namelijk op maandag 18/11 toen alle tellers die tijdens de vorige atlas een atlasblok voor hun rekening hadden genomen, een email ontvingen met de vraag of ze hun 'oude' hok opnieuw wilden claimen. Eén week later, op maandag 25/11, werden de claim-pagina's dan opengesteld voor iedereen die een steentje wenst bij te dragen. Een hele belangrijke rol is ook nu weer weggelegd voor de Regionale Coördinatoren of Reco's. Die supervrijwilligers gaan de vogelatlas regionaal, binnen hun vogelwerkgroep, in goede banen leiden. Daarvoor krijgen ze overigens nog wat extra hulp: op zaterdag 08/02/'20 organiseren we een dag speciaal voor hen en worden de vogelatlas-website, de te volgen methode en nog enkele extra tools uitgebreid toegelicht.

Een voorlopige tussenstand....

Tijdens het schrijven van deze Vogelnieuws-bijdrage was de startpagina www.vogelatlas.be net geen 5 weken 'geopend' en we mogen nu reeds spreken van een succes! Niet minder dan 311 atlasblokken (bijna 50% van het totaal, Figuur 2) vonden nu reeds een teller en ook de respons op vogelatlas@natuurpunt.be is bijzonder groot!

Jullie hebben er duidelijk zin in en dat eerste inventarisatie-seizoen kan eigenlijk niet snel genoeg van start gaan. In afwachting daarvan is het najaar en de winter traditioneel ook een moment waarop de vele vogelwerkgroepen samen komen en daarbij terugblikken op het voorbije jaar, maar ook plannen maken voor het nieuwe seizoen. We twijfelen er niet aan dat de Vogelatlas hoog op alle agenda's zal staan en dat er de komende weken en maanden nog erg veel bijkomende blokken zullen verdeeld worden op die vergaderingen. In vergelijking met de vorige atlas, toen de digitale revolutie nog echt moest doorbreken, kan je die vorderingen nu ten allen tijde volgen op de website. Ook wanneer de eerste resultaten zullen gaan binnenstromen, zullen jullie daar bijzonder snel de eerste erg voorlopige kaartjes zien verschijnen.

Figuur 2. Een voorlopige tussenstand begin januari 2020: reeds 311 geclaimde blokken!

Meewerken? Neem contact op met een RECO!

Hoewel iedereen een hok kan gaan claimen willen we sterk aanraden om dat steeds in overleg met een regionale coördinator te doen. Hun contactgegevens kan je gewoon online terugvinden op <https://www.vogelatlas.be/atlasbe/contact>. Indien je bv. liever wil samenwerken met een andere teller of enkel de broedvogel- of wintertelling voor je rekening wenst te nemen, kan hij/zij je koppelen aan een andere medewerker.

Atlaswerk of meetnet?

Veel vogelaars nemen al jarenlang deel aan de vogelmeetnetten zoals de watervogeltellingen of het ABV-project. Deze tellingen, waarmee we de Vlaamse vogelstand monitoren, lopen in principe onbeperkt door en worden dus tijdens de atlasjaren voortgezet.

Gelukkig is het telwerk voor de meetnetten vaak te combineren met het atlaswerk, zo kan je de 6 telpunten van een ABV-hok in je route leggen van een kilometerhok van de atlas. Het spreekt voor zich dat dit een tijdsverhoging van 5 minuten per ABV-telpunt met zich zal meebrengen.

Tellers die twijfelen tussen doorgaan met hun vaste tellingen of atlaswerk, adviseren we om het vaste telwerk aan te houden. We hopen zelfs dat het aantal onderzochte ABV-hokken door de evidente combinatie met het atlaswerk toeneemt. De resultaten van de vogelmeetnetten vormen overigens een essentieel, aanvullend onderdeel van het atlasmateriaal.

We wensen iedereen veel telplezier in 2020!

Onderzoek naar bruine kiekendieven in het Linkerscheldeoevergebied

Geert Spanoghe, Kjell Janssen, Nico De Regge

[geert.spanoghe@inbo.be]

Lillo, een polygynische man bruine kiekendief van het Galgenschoor

Van alle doelsoorten in het Linkerscheldeoevergebied vertoont de bruine kiekendief de sterkst negatieve trend. Op een periode van 15 jaar ging het van 25 broedparen naar nog maar enkele. In 2019 was er zelfs geen enkel broedgeval. Zo was het bijvoorbeeld de eerste keer in 30 jaar dat de soort afwezig was op het Groot Rietveld. Bij de uitbreiding van de Waaslandhaven met als direct gevolg de (her)inrichting van de natuurgebieden rond diezelfde haven is de bruine kiekendief dan ook de belang-

rijkste doelsoort. Zowel op bijkomend foerageergebied als broedgebied moet ingezet worden. De vooropgestelde acties voorzien een toename tot 2000 à 2500 ha aan foerageergebied. Daarvan zal minstens 1000 hectaren in landbouwgebied moeten gerealiseerd worden. Het zenderen van bruine kiekendieven en andere muizenspecialisten heeft als doel de genomen maatregelen op hun effectiviteit te onderzoeken.

De bruine kiekendief heeft in het Vogelrichtlijngebied ‘Schorren en polders van de Beneden-Zeeschelde’ een instandhoudingsdoel (IHD) van 28 tot 33 broedparen voor het deelgebied Linkeroever. Sinds 2007 daalde het aantal vastgestelde territoria onder de 20 om in 2019 op 2 te landen. Er was dit jaar geen broedgeval meer. Er was wel nog behoorlijk veel activiteit van bruine kiekendieven in het gebied. Al enkele jaren stelden we vast op basis van vliegbewegingen dat de broedvogels van het Galgenschoor te Lillo (Rechteroever) stevast de Schelde overvlogen om in het Linkerscheldeoevergebied te komen jagen. Sommige vogels waren vaste gast in Prosperpolder Noord en Zuid. Een directe aanleiding dus om deze vogels te betrekken bij het onderzoek naar foeragegewoontes. Bij nader onderzoek bleek het in 2019 op het Galgenschoor om 3 mannetjes en 5 wijfjes te gaan. Uit vier nesten kwamen daar minstens 13 jongen vliegvlug wat resulteerde in een broedsucces van minstens 3,25 uitgevlogen jong per nest. Dit is behoorlijk goed en in de lijn van de kritische waarde voor broedsucces die bij de criteria voor een goede ‘Lokale Staat Van Instandhouding’ (LSVI) wordt gehanteerd: gemiddeld 3,1 uitgevlogen jongen per nest over een periode van 5 jaar.

Waarom zoveel kiekendievengeweld op het Galgenschoor en een leegloop van broedvogels op Linkeroever? Temeer omdat ze toch weer hier komen om te jagen. Er is dus iets dat hen in het Galgenschoor doet broeden. In schorren met monotone rietpartijen van maximaal 150 meter breed terwijl die bv. op het Schor Ouden Doel vlot over de 200 gaan. Wij vermoeden dat die “mooie rosse vogel met een grote pluimstaart” er iets mee te maken kan hebben. We zouden dus kunnen spreken van predatiemijding, het fenomeen waarbij broedvogels niet tot nestelen komen wegens een te grote aanwezigheid van predatoren. In onze weidevogelgebieden waar geen efficiënte vossende maatregelen werden genomen, komen we net hetzelfde tegen bij weidevogels. Maar daar is het duidelijker omdat het over behoorlijke dichtheden gaat. In die toch behoorlijke grote rietpartijen waar maar hier en daar een broedende kiekendief moet verwacht worden, ligt die link veel moeilijker. Zitten er dan geen vossen op het Galgenschoor? Wel, tijdens een inventarisatie in 2018 werden hier nooit sporen in het slik gevonden. Dit terwijl je op om het even welk deel van het Schor Ouden Doel en ook het schor van Ketenisse heel gemakkelijk sporen in het slik vindt. Parallel met de kiekendieven zie je ook heel wat grauwe en Canadese ganzen met nesten en jongen op het Galgenschoor, terwijl dit de laatste jaren op het Schor Ouden Doel eerder de uitzondering is geworden. In de winter en het voorjaar van 2020 proberen we dit wat beter in kaart te brengen met wildcamera’s. Waar we dachten dat de predatiedruk van vos en anderen al op zijn maximum zat, blijkt dit toch

nog iets verder door te gaan. Maar wat speelt er dan juist: permanente aanwezigheid, densiteiten, burchten in het schor zelf, dagelijks gebruik van alle delen ... en gaat dat dan ook tot diep in rietpartijen?

Onderzoek naar de Galgenschoor-vogels ging ons ook iets leren over hun foeragegewoontes op Linkeroever. In april en mei werden daarvoor eerst een wijfje en dan een mannetje van hetzelfde nest gezenderd. Dit mannetje had trouwens 3 wijfjes. Omdat het bij zenderen van vogels ook de gewoonte is de vogels namen te geven, kregen ze de naam Lillo en Lilla mee. Een verwijzing naar ... . Lillo en Lilla bevestigden snel enkele zaken die wij al enkele jaren op basis van waarnemingen optekenden. Ten eerste was hun actiegebied aan de overkant van de Schelde. Lillo joeg heel veel in de omgeving van en op het opgespoten Doeldok, in Doelpolder Noord en in de ingerichte delen van de Prosperpolder. Lilla, die als wijfje uiteraard veel minder het broedgebied verliet, gebruikte enkel de zone van Doeldok tot en met Putten West. Deze vogels gingen dus niet één keer naar de natuurgebieden of landbouwgebieden van de Rechteroever. Met het oog op de toekomst zijn dit dus belangrijke vogels voor het opkrikken van de

Het uitgestrekte rietveld van het Galgenschoor - Yves Adams/Vilda

populatie op de Linkerscheldeoever. Het is hier dat ze hun jongen zullen leren jagen. En na enkele jaren hopen we hun jongen terug te zien als broedvogel. De zone van het Doeldok zal trouwens snel verdwijnen bij de verdere uitbouw van de haven. Het belang ervan voor deze twee bruine kiekendieven wordt dan ook een item dat meegenomen dient te worden bij het bepalen van de eventuele effecten van deze uitbreiding op de populatie. Lillo en Lilla maakten ook dankbaar gebruik van de aanwezige kokmeeuwenkolonies, waar ze zich te goed deden aan levende of dode jongen. En ook de vaststelling dat zij een hoogspanningslijn tussen broed- en foerageergebied, steeds met behulp van thermiek overvlogen, en er dus niet er gewoon even onderdoor vlogen, kwam uit de resultaten van het zenderen.

De foerageergewoontes konden we nog niet tot op het detail van percelen onderzoeken. Het lukte niet snel genoeg om de instellingen van de zenders via uitgestalde antennes te herconfigureren om detailonderzoek uit te voeren. Dit gaan we wel doen eens de vogels terugkomen in 2020. Nieuwe vogels zullen met meer gebruiksvriendelijke zenders uitgerust worden: de technologie staat niet stil. Gezien wij vooral de effectiviteit van maatregelen ter optimalisatie van het foerageergebied willen onderzoeken, denken we ook dat andere soorten, zoals de blauwe kiekendief of zelfs een plaats-trouwe ruigpootbuiserds ons veel kunnen leren over de kwaliteit van deze of gene maatregel. Het 'aanbod' van bruine kiekendieven om te zenderen is trouwens heel beperkt geworden in het Linkerscheldeoevergebied.

De doelstellingen die opgenomen werden in het S-IHD besluit voor het Vogelrichtlijngebied behelzen 1000-1500 ha kwaliteitsvol foerageergebied in de vorm van natuurgebieden én 1000-1500 ha in landbouwgebied. Voor dit laatste wordt de vuistregel gehanteerd dat per blok van 100 ha landbouwgebied er 10 ha ecologische infrastructuur aanwezig moet zijn. Die ecologische infrastructuur wordt zo ingevuld dat ze voldoet aan bijkomend optimaal foerageergebied voor bruine kiekendief: muizenrijke landbouwteelten, vogelakkers, rieteilanden, geherprofileerde watergangen, ... Het kader waarbinnen dit moeten gebeuren wordt momenteel vastgelegd. Verschillende partijen zoals havenbedrijven, Agentschap Natuur en Bos (ANB), Vlaamse Landmaatschappij (VLM), denken mee hoe dit best ingevuld wordt: welke maatregelen, waar en in welke configuratie, met welke uitvoerder, wie financiert, naar aanleiding van welk (haven)project, ...

In 2020 rekenen wij er dus op dat wij heel wat gedetailleerde resultaten over de foerageergewoontes van meerdere kiekendieven zullen verzamelen. Die zullen vervolgens

gelinkt worden met gegevens over teelten, muizendensiteiten en landschappelijke elementen. Uit die analyse komen dan de "do's" en "don'ts" voor de realisatie van optimale foerageeromstandigheden. De zenders leren ons gelijktijdig iets over plaatstrouw, trekroutes en overwinteringsgebieden. Op zichzelf ook heel interessante zaken, maar des te meer als ze ook zouden gelinkt kunnen worden aan de kwaliteit van het Linkerscheldeoevergebied als broed- en foerageergebied voor bruine kiekendief.

Een dag uit het leven van Lillo en Lilla: 1 juli

Er zijn middelgrote jongen in het nest. Lillo (rode lijn op de kaart) moet meer gaan jagen. Hij steekt 13 maal over naar LO. Prosperpolder Zuid komt in beeld als veldmuizen-gebied, prooi voor kleinere jongen. Die dag doet hij alleen nog kort een toertje over het opgespoten Doeldok. Lilla (blauwe lijn op de kaart) maakt rond 11 u een toertje rond Putten West en terug, steeds hoog in de lucht. Een uur later doet ze hetzelfde en duikt gericht op een eiland met kokmeeuwen. Waar ze een tijdje blijft zitten, wellicht om zelf te eten (jonge (dode?) kokmeeuw). Mogelijks was er de eerste keer, rond 11 u (menselijke) verstoring en durfde ze niet tot in het gebied te gaan?

Vogelnieuws is de ornithologische nieuwsbrief van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek (INBO). Het INBO is een wetenschappelijk instelling van de Vlaamse Gemeenschap, opgestart op 01/04/06 als fusie van het Instituut voor Natuurbehoud (IN) en het Instituut voor Bosbouw en Wildbeheer (IBW).

Vogelnieuws wil alle vrijwillige medewerkers en geïnteresseerden regelmatig informeren over lopende ornithologische projecten op het INBO.

Verantwoordelijk uitgever:

Prof. Dr. Maurice Hoffmann, administrateur-generaal
Instituut voor Natuur en Bosonderzoek
Havenlaan 88, bus 73
1070 Brussel

Redactie:

Koen Devos & Glenn Vermeersch

Werkten mee aan dit nummer:

Koen Devos, Anny Anselin, Glenn Vermeersch, Geert Spanoghe, Eric Stienen, Filiep T'Jollyn, Frederic Piesschaert, Wouter Courtens, Marc Van de Walle, Nicolas Vanermen & Hilbran Verstraete, Gerald Driessens, Simon Feys, Nico De Regge, Kjell Janssens

Vormgeving:

Nicole De Groof

Algemene informatie

Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek (INBO)
Havenlaan 88, bus 73
1000 Brussel

info@inbo.be

www.inbo.be

Blauwe reiger - Koen Devos